

B P A X Y Γ P A Φ I E Σ

AASS	Acta Sanctorum
AA	Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον
AE	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς
AnBoll	Analecta Bollandiana
ArtVen	Arte Veneta
ASV	Archivio di Stato di Venezia
BAU	Biblioteca Arcivescovile – Udine
BBA	Berliner Byzantinistische Arbeiten
BCH	Bulletin de Correspondance Hellénique
BF	Byzantinische Forschungen
BHG	F. Halkin, <i>Bibliotheca Hagiographica Graeca</i> , Βρυξέλλες 31957
BMC	Biblioteca (del) Museo Civico Correr – Venezia
BMGS	Byzantine and Modern Greek Studies
BMV	Biblioteca Nazionale Marciana – Venezia
BNJ	Byzantinisch - neugriechische Jahrbücher
BSI	Byzantinoslavica
BZ	Byzantinische Zeitschrift
CahArch	Cahiers Archéologiques
CFHB	Corpus Fontium Historiae Byzantinae
CPG	Clavis Patrum Graecorum
CSHB	Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae
DBI	Dizionario Biografico degli Italiani
DC	ASV, Duca di Candia
ΔΙΕΕ	Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος
DOP	Dumbarton Oaks Papers
ΔΧΑΕ	Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας
ΕΕΒΕ	Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν
ΕΕΚΣ	Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν
ΕΚΕΕΚ	Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν Κύπρου
ΕΕΦΣΠΑ	Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
ΕΕΦΣΠΘ	Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Δημήτρης Τσουγκαράκης

Ἑλένη Ἀγγελολομάτη - Τσουγκαράκη

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΧΑΡΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ
ΑΠΟ ΝΑΟΥΣ ΚΑΙ ΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ*

Τὰ χαράγματα καὶ οἱ ἐπιγραφές ποὺ δημοσιεύονται ἐδῶ συνελέγησαν ἀπὸ τοὺς ὑπογραφομένους κατὰ τὴ διάρκεια ὀκτῶ ἐρευνητικῶν ἀποστολῶν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1992 καὶ 1999 στὰ πλαίσια τοῦ ἐρευνητικοῦ προγράμματος *Τὰ μοναστήρια τῆς Ἑλλάδας. 1. Τὰ μοναστήρια τῆς Κρήτης*, ποὺ διεξάγεται στὸ Κέντρο Ἑρεύνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν¹. Καθὼς ἀντικείμενο τοῦ προγράμματος αὐτοῦ ἀποτελοῦν τὰ μοναστήρια (τόσο τὰ ἐν λειτουργίᾳ ὅσο καὶ ἐκεῖνα ποὺ κάποτε λειτούργησαν ὡς μονές ἀλλὰ σήμερα εἶναι ἀπλοὶ ναοί), τὰ χαράγματα καὶ οἱ ἐπιγραφές ποὺ συνελέγησαν προέρχονται κατὰ κύριο λόγο ἀπὸ τὰ μνημεῖα αὐτὰ καὶ μόνο παρεμπιπτόντως ἀπὸ ναοὺς ποὺ δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ μονές. Αὐτὸ ἐξηγεῖ ὡς ἓνα βαθμὸ καὶ τὴν ἄνιση γεωγραφικὴ κατανομὴ τῶν μνημείων ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονται τὰ χαράγματα καὶ οἱ ἐπιγραφές. Ἐξάλλου μιὰ πιὸ συστηματικὴ ἔρευνα τῶν ὑπογραφομένων στὴν περιοχὴ τῆς Μεσαρᾶς (ἐπαρχίες Καινούργιου καὶ Πυργιώτισσας τοῦ

* Χρησιμοποιοῦνται ἐπιπλέον οἱ παρακάτω συντομογραφίες:

Καλοκύρης: Κ. Καλοκύρη, *Αἱ βυζαντινὰ τοιχογραφία τῆς Κρήτης*, Ἀθῆναι 1957· Μανούσικας: Μ. Μανούσικα, *Τὰ ἐπιγραφικὰ χαράγματα τῆς κρητικῆς μονῆς Φανερωμένης Τράχηλα, Μνήμη Δ. Α. Ζακυθηνοῦ, Μέρος Β' (=Σύμμεικτα 9)*, Ἀθήνα 1994, 21-29· Ξανθοῦδίδης: Στ. Ξανθοῦδίδου, *Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐκ Κρήτης*, Ἀθῆναι 15 (1903) 51-163 (καὶ Πίνακες)· Ψιλάκης: Ν. Ψιλάκης, *Μοναστήρια καὶ ἐρημητήρια τῆς Κρήτης*, 1-2, Ἠράκλειο 1992-93· Curuni: Sp. A. Curuni, *Documenti di graffiti e di epigrafi veneto-cretesi conservati nell'archivio Gerola dell'Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti*, Βενετία 1990.

¹ Γιὰ τὸ πρόγραμμα αὐτὸ βλ. Δ. Τσουγκαράκη, *Τὸ ἐρευνητικὸ πρόγραμμα «Τὰ μοναστήρια τῆς Ἑλλάδας. 1. Τὰ μοναστήρια τῆς Κρήτης»*, *Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά* 5 (1996) 387-402.

νομοῦ Ἡρακλείου), στὰ πλαίσια ἄλλου προγράμματος², ἐξηγεῖ τὴν κάπως ἔντονη παρουσία στὴν ἐργασία αὐτὴ μνημείων ἀπὸ τὴν ἐν λόγω περιοχὴ, ἂν καὶ ἡ Μεσαρὰ εἶναι οὕτως ἢ ἄλλως περιοχὴ πλούσια σὲ μεσαιωνικὰ μνημεῖα³. Ὅρισμένα πάντως ἀπὸ τὰ πολὺ σημαντικὰ μνημεῖα τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ὅπως ἡ μονὴ Βαλσαμονέρου καὶ ἡ μονὴ τῆς Παναγίας Καρδιώτισσας κοντὰ στοὺς Βώρους ποὺ περιέχουν πολλὰ χαράγματα ἐν μέρει δημοσιευμένα, παρὰ τὴν προσπάθειά μας δὲν μπορέσαμε νὰ τὰ ἐλέγξουμε γιὰ λόγους ἀνεξάρτητους ἀπὸ τὴ θέλησή μας.

Τοὺς συγγραφεῖς ἀπασχόλησε τὸ χρονικὸ εὖρος τοῦ παρουσιασθησόμενου ὕλικου: μολονότι ἡ ἀρχικὴ σκέψη ἦταν νὰ δημοσιευτοῦν μόνο τὰ χαράγματα καὶ οἱ ἐπιγραφὲς τῆς ἐποχῆς τῆς Βενετοκρατίας, κρίθηκε ὅτι τὰ σχετικὰ πολυάριθμα ἑλληνικὰ χαράγματα τῶν ἐπόμενων αἰώνων δὲν ἔπρεπε νὰ παραμείνουν ἄγνωστα, τόσο μάλλον ποὺ ἐλάχιστα παρόμοια ἔχουν δεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας. Ἄν καὶ τὸ ὕλικὸ ποὺ ἔχει συγκεντρωθεῖ φθάνει χρονικὰ μέχρι τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰώνα, τὰ χαράγματα ποὺ δημοσιεύονται ἐδῶ ἀποφασίστηκε νὰ μὴν ξεπερνοῦν τὸ ὄριο τοῦ 1821. Ἡ μελέτη περιλαμβάνει, φυσικὰ, μόνο ἀδημοσίευτα χαράγματα — ἐκτὸς ἀπὸ ὀρισμένα ποὺ ἀποτελοῦν διορθώσεις σὲ ἤδη δημοσιευμένα⁴ — καθὼς καὶ ἓνα μικρὸ ἀριθμὸ κτιτορικῶν ἐπιγραφῶν ποὺ διαπιστώθηκε ὅτι εἶναι ἀδημοσίευτες. Κρίθηκε σκόπιμο νὰ περιληφθοῦν, ἐπιπλέον, καὶ ὀρισμένες ἀφιερωματικὲς ἐπιγραφὲς σὲ φορητὲς εἰκόνες τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας. Συγκεντρώθηκε ἐπίσης καὶ δημοσιεύεται ἓνας σημαντικὸς ἀριθμὸς μονογραμμμάτων, χαρακτηριστικῶν τῆς μόδας ἀνάμεσα στοὺς Δυτικούς τῆς ἐποχῆς τῆς Βενετοκρατίας, χωρὶς ὥστόσο νὰ γίνετα ἀπόπειρα ἀνάπτυξής τους, πράγ-

² Βλ. L. V. Watrous (ἐκδ.), *The plain of Phaistos. Investigations into the origin and development of the state in Crete* (ὑπὸ ἔκδοσιν). Πβλ. L. V. Watrous et al., *A Survey of the Western Mesara Plain in Crete: Preliminary Report of the 1984, 1986 and 1987 Field Seasons*, *Hesperia* 62.2 (1993) 191-248.

³ Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι μεγάλο μέρος τῶν δημοσιεύσεων τοῦ Ξανθουδίδη (124-148) ὅσο καὶ τοῦ Κουρούνη (χαράγματα ἀρ. 82-244) ἀφοροῦν μνημεῖα αὐτῆς τῆς περιοχῆς.

⁴ Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ λεχθεῖ ὅτι μεγάλο μέρος τῶν ἑλληνικῶν χαραγμάτων ποὺ δημοσιεύει ὁ Κουρούνης ἀπὸ τὶς *veline* τοῦ Gerola εἶναι ἐντελῶς ἀκατανόητα, ἄλλα εἶναι ἀναμειγμένα κτλ. καὶ θὰ πρέπει νὰ ἐπανελεγχθοῦν. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τὰ χαράγματα τῆς μονῆς Καρδιώτισσας κοντὰ στοὺς Βώρους Πυργιώτισσας (289-291) γιὰ τὶς ἀναγνώσεις τῶν ὀποίων δὲν λαμβάνει ὑπόψη του τὰ δημοσιευμένα ἀπὸ τὸν Ξανθουδίδη, 148.

μα ποὺ θεωρήθηκε μάταιο. Ἐξίσου ἀδιευκρίνιστα παραμένουν καὶ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ οἰκόσημα ποὺ ἀντιγράφηκαν.

Ἡ ἀνάγνωση τῶν χαραγμάτων συχνὰ ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι πλήρης, γιὰ λόγους ποὺ τὶς περισσότερες φορὲς ἔχουν νὰ κάνουν μὲ φθορὲς στοὺς τοίχους: εἴτε φθορὲς ἀπὸ ὑγρασία, εἴτε ἀπὸ ἀσβέστωμα, εἴτε ἀπὸ καπνιά. Ἡ τελευταία στοὺς μὲν πολυσύχναστους ναοὺς προέρχεται ἀπὸ τὸ συνεχὲς ἄναμμα κεριῶν, στοὺς δὲ ἐρημικοὺς ἀπὸ τὸ ἄναμμα φωτιᾶς ἀπὸ τοὺς ποιμένες κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνες. Σὲ ναοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔχουν δημοσιευτεῖ χαράγματα στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰώνα, καὶ ὑπῆρχε δυνατότητα σύγκρισης, διαπιστώθηκε ὅτι ἀρκετὰ ἀπὸ αὐτὰ σήμερα δὲν εἶναι πλέον δυνατόν νὰ διαβαστοῦν καὶ πολλὰ δὲν ὑπάρχουν πιὰ καθὼς οἱ τοιχογραφίαι πάνω στὶς ὁποῖες εἶχαν χαραχτεῖ ἔχουν καταστραφεῖ. Τὸ ἴδιο διαπιστώθηκε καὶ μὲ πολλὲς δημοσιευμένες κτιτορικὲς ἐπιγραφὲς: σήμερα εἶναι ἐν πολλοῖς ἐξίτηλες καὶ σὲ μερικὲς δὲν διακρίνεται πιὰ τίποτε ἀπολύτως. Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς οἱ φθορὲς ὀφείλονται κυρίως σὲ νερὰ ποὺ εἰσρέουν ἀπὸ τὴ στέγη τῶν ναῶν κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνες καὶ καταστρέφουν ὄχι μόνο τὶς ἐπιγραφὲς, ἀλλὰ — τὸ κυριότερο — τὶς τοιχογραφίαι. Οἱ φθορὲς ἐπιδεινώνονται ἔντονα ἀκόμη καὶ μέσα σὲ διάστημα δύο ἢ τριῶν ἐτῶν καὶ εἶναι κοινὴ ἡ διαπίστωση ὅτι ἂν στὰ περισσότερα μνημεῖα γινόταν πρὸ καιροῦ μιὰ ἀπλὴ στεγανοποίηση τῆς στέγης, θὰ εἶχαν ἀποφευχθεῖ ἀνεπανόρθωτες φθορὲς στὴ συνέχεια. Σὲ ἄλλες περιπτώσεις ἡ ἀνάγνωση τῶν χαραγμάτων δυσκολεύεται ἀπὸ τὸν μεγάλο ἀριθμὸ τους, καθὼς ὀρισμένα νεότερα (ἀκόμη καὶ σύγχρονα) χαράγματα καταστρέφουν τὰ παλαιότερα⁵. Τέλος ὀρισμένα χαράγματα δὲν μπορέσαμε νὰ διαβάσουμε πλήρως γιὰ λόγους ὑποκειμενικοῦ: ἡ ἐπιγραφή ἦταν εὐδιάκριτη ἀλλὰ δὲν ἔδινε, τουλάχιστον σ' ἐμᾶς, κάποιο νόημα⁶.

Ἀπὸ τὴν ἀπλὴ καὶ μόνο παράθεση τοῦ ὕλικου γίνεται ἀμέσως φανερὸ ὅτι σὲ ὀρισμένους ναοὺς ὑπάρχει μιὰ πολὺ ἔντονότερη συγκέντρωση χαραγμάτων ἀπὸ ὅ,τι σὲ ἄλλους. Ἡ ἐξήγηση γιὰ τὴν πληθώρα τῶν χαραγμάτων δὲν μπορεῖ νὰ

⁵ Ἀκραῖο παράδειγμα σύγχρονου graffito, παρέμβασης ποὺ προξενεῖ σοβαρὴ φθορὰ στὸ μνημεῖο συναντήσαμε (Ἰούλιος 1999) στὴν ὠραιότατη ἐκκλησία τῆς Παναγίας Γοργοεπηκόου (14ου αἰ.) κοντὰ στὰ Πηγαϊδάκια Καινούργιου: ἰδιωτικὲς (!) ἐπισκευὲς στὸ ἐξωτερικὸ τοῦ τρούλου τελειώνουν μὲ τὴ χάραξη μὲ μεγάλα γράμματα πάνω στὸν ὑγρὸ σοβὰ τῆς φράσης *Μαρία Φανουράκη, Μοῖρες, 1998* (προφανῶς ἡ χορηγὸς τῶν ἐπισκευῶν), ἐν ἀγνοίᾳ, ὑποθέτουμε, τῆς ἀρμόδιας Ἐφορίας.

⁶ Εὐχαριστοῦμε καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτῆ τοὺς φίλους συναδέλφους Δημήτρη Σοφιανὸ καὶ Νίκο Καραπιδάκη γιὰ τὴ βοήθειά τους στὴν ἀποκρυπτογράφιση ὀρισμένων χαραγμάτων.

είναι ίδια για όλα τα μνημεία που παρουσιάζουν τη συγκέντρωση αυτή, αφού άλλα βρίσκονται σε περιοχές τελείως απομονωμένες και απομακρυσμένες και άλλα κοντά ή μέσα σε οικισμούς. Είναι φανερό ότι σε μονές όπως ο Ίωάννης ο Θεολόγος στην παραλία νοτίως των Καπετανιανών, περιοχή απομονωμένη και δυσπρόσιτη, ένας μεγάλος αριθμός επισκεπτών που χάραξαν το όνομά τους πρέπει να βρέθηκαν εκεί τυχαία: θα ήταν επιβάτες πλοίων που ξαναγκάστηκαν από τους γνωστούς δυνατούς και ξαφνικούς νότιους ανέμους που πνέουν στην περιοχή να προσεγγίσουν και ίσως να παραμείνουν αποκλεισμένοι εκεί για κάποιο διάστημα. Θα έτεινε κανείς να υποθέσει ότι από εκεί θα προέρχονταν και οι πολυάριθμοι επισκέπτες που άφησαν μνεία της παρουσίας τους και στους δύο ναούς των Καπετανιανών, αλλά δεν μπορέσαμε να διαπιστώσουμε ταυτότητα προσώπων που θα στηρίζε αυτή την υπόθεση, πέρα από έναν μακρινό επισκέπτη, τον Leonardo di Norimbergo, που το 1636 επισκέφθηκε τον Άγιο Ίωάννη και τον Αρχάγγελο των Καπετανιανών⁷. Από την άλλη μεριά οι πάμπολλοι επισκέπτες της επίσης απομακρυσμένης αλλά σχετικά εύπρόσιτης μονής της Παναγίας Φανερωμένης στο ακρωτήριο Τράχηλας Σητείας φαίνεται να επισκέπτονται ένα δημοφιλές προσκύνημα μάλλον, παρά να βρίσκονται στην περιοχή τυχαία. Το ίδιο θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς και για το ναό του Αγίου Κωνσταντίνου πολύ κοντά στο χωριό Άβδου Πεδιάδος. Όσοσο ο ναός, γνωστός για τις τοιχογραφίες των αδελφών Φωκάδων, είναι γεμάτος χαράγματα, που δεν περιορίζονται στην τυπική αναγραφή του ονόματος, αλλά επεκτείνονται σε πάμπολλα σχέδια, κυρίως πλοίων, αλλά και προσώπων, ακόμη και πολεμιστών με ύψωμένα ξίφη. Συνεπώς δεν μπορεί να ερμηνεύσει κανείς εύκολα το λόγο των πολλών χαραγμάτων αυτού του είδους. Άλλοι ναοί φαίνονται να συγκεντρώνουν το πλήθος των επισκεπτών τους από το γεγονός ότι βρίσκονταν κοντά σε κάποιον όδικο άξονα, και αυτό πρέπει να αληθεύει, για παράδειγμα, για τους ναούς που βρίσκονται κατά μήκος της κοιλάδας του Άμαριου. Ο δρόμος αυτός συνεχιζόταν και συνέδεε, όπως άλλωστε συμβαίνει και σήμερα, την περιοχή αυτή με τη Μεσαρά. Άλλοτε πάλι το πλήθος των χαραγμάτων σε ναούς όπως των Αγίων Αποστόλων (Κάτω Καρκάσα) κοντά στην Ανατολή Ίεράπετρας δεν μπορεί να ερμηνευτεί με ευκολία, καθώς ο ναός δεν φαίνεται να εμπίπτει σε αυτές τις κατηγορίες. Η άφθονία, τέλος, ελληνικών χαραγμάτων, εν είδει ένθυμησης των θανάτων, σε κάποιους ναούς δείχνει ότι ο ναός χρησιμοποιήθηκε ως κοιμητη-

⁷ Curuni άρ. 194, 244.

ριακός: τέτοια είναι ή περίπτωση, μεταξύ άλλων, και του ναού του Αγίου Γεωργίου του Γαλατά, σήμερα στον αρχαιολογικό χώρο της Αγίας Τριάδας Πυργιώτισσας⁸, και πιθανόν του ναού του Σωτήρος Χριστού στο Βουβά Σφακιών⁹.

Μεταξύ των ελληνικών και λατινικών (ιταλικών) χαραγμάτων υπάρχουν σημαντικές διαφορές. Κατά πρώτον, τα ελληνικά χαράγματα της περιόδου της Βενετοκρατίας είναι πολύ λίγα, πράγμα όχι δυσεξήγητο αν σκεφτεί κανείς τον περιορισμένο αλφαριθμητικό και την ακόμη πιο περιορισμένη δυνατότητα μετακινήσεων της συντριπτικής πλειονότητας του ελληνικού στοιχείου. Μπορούμε συνεπώς να υποθέσουμε ότι ή συνήθεια των χαραγμάτων είναι κατά κύριο λόγο δυτική. Κατά δεύτερον, τα ελληνικά χαράγματα του τέλους του 17ου και του 18ου αιώνα έχουν λιγότερο το χαρακτήρα της ένθυμησης μιᾶς παρουσίας, μιᾶς επίσκεψης στο χώρο (αν και αυτά δεν λείπουν), και περισσότερο της ένθυμησης ενός γεγονότος — ενός θανάτου¹⁰, μιᾶς χειροτονίας¹¹, μιᾶς γέννησης¹², μιᾶς λειτουργίας¹³. Η ένθυμηση του θανάτου, ειδικά, σε ελληνικά χαράγματα των χρόνων της Βενετοκρατίας φαίνεται να αφορά συχνά σημαντικά πρόσωπα της περιοχής¹⁴, χωρίς βέβαια να αποκλείονται ιερείς ή άλλοι κοινοί θνητοί¹⁵. Συχνά όμως τα μεταγενέστερα ελληνικά χαράγματα δεν αναφέρουν χρονολογία, πράγμα που τα διαφοροποιεί από τα λατινικά. Ανάμεσα στους Ίταλους που σημειώνουν την παρουσία τους στους διάφορους ναούς βρίσκουμε όρισμένες φορές αξιωματούχους, κάποτε σχετικά ύψηλόβαθμους. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις αποτελούν ο ρέκτωρ Σητείας Μαρίνος Vainus το 1462¹⁶, δύο capitani ἀδιευκρίνιστων περιοχών το 1424 και το 1432¹⁷, οί καστελάνοι του Belveder το 1459¹⁸ και της Ίεράπετρας το 1585¹⁹, ένας judex της Συβρίτου (Άμάρι) το 1461 και πιθανόν ο ίδιος το 1473²⁰, και πολυάριθμοι ιερείς, μεταξύ των οποίων και ο canonicus Σητείας το 1534²¹.

⁸ Βλ. και Ξανθουδίδη, 131-133.

⁹ Curuni άρ. 36, 38, 40, 41. Τα άκατανόητα όπως δημοσιεύονται χαράγματα αρχίζουν με την τυπική φράση *Μνήσθητι [κύριε] την ψυχήν [sic] του δουλου του θεου και ακολουθεί το όνομα ή τα όνόματα των μνημονευόμενων.*

¹⁰ Βλ. για παράδειγμα τα ύπ' άρ. 359-364 πιο κάτω.

¹¹ Βλ. για παράδειγμα τα ύπ' άρ. 104, 106, 107 πιο κάτω.

¹² Βλ. για παράδειγμα σημ. 52 πιο κάτω.

¹³ Βλ. για παράδειγμα τα ύπ' άρ. 102, 193 πιο κάτω.

¹⁴ Βλ. για παράδειγμα τα ύπ' άρ. 5, 43 πιο κάτω και Καλοκύρης, *KX* 5 (1951) 345.

¹⁵ Βλ. άρ. 44 πιο κάτω και Καλοκύρης, *KX* 5 (1951) 343, 346.

¹⁶ Βλ. πιο κάτω άρ. 380. ¹⁷ Βλ. πιο κάτω άρ. 8, 471. ¹⁸ Βλ. πιο κάτω άρ. 312.

¹⁹ Βλ. πιο κάτω άρ. 393. ²⁰ Βλ. πιο κάτω άρ. 393. ²¹ Βλ. πιο κάτω άρ. 57, 59.

Ίδιαίτερη περίπτωση μεταξύ τῶν ἱερέων ἀποτελεῖ ὁ presbyter Petrus Buffo γιὰ τὴν κινητικότητα ποῦ ἐπιδεικνύει μέσα σὲ ἓνα διάστημα τριάντα χρόνων. Τὴν πρώτη του μνεῖα ἔχουμε τὴν 1η Σεπτεμβρίου 1455, ὅταν χαράζει τὸ ὄνομά του στὴ μονὴ Φανερωμένης τοῦ Τράχηλα Σητείας, στὴν ὁποία ἐπανερχεται καὶ ὑπογράφει στὶς 16 Ὀκτωβρίου τοῦ ἴδιου ἔτους²². Δύο χρόνια ἀργότερα, στὶς 22 Αὐγούστου 1457, βρίσκουμε χάραγμα τοῦ ὀνόματός του στὴ μονὴ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων στοὺς Ἀδρομύλους (Λιθίνες) Σητείας (ἀρ. 527), καὶ σὲ ἀδιευκρίνιστη ἡμερομηνία τοῦ ἴδιου χρόνου χαράζει τὸ ὄνομά του στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸ Ἀζάλι Σητείας (ἀρ. 455). Τὸ 1458, ἴσως στὶς 8 Μαρτίου, τὸν συναντᾶμε στὴ μονὴ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (Κάτω Καρκάσα) (βλ. ἀρ. 375). Στὶς 25 Ἰουνίου τοῦ 1461 ἐπισκέπτεται καὶ πάλι τὴ μονὴ τῆς Φανερωμένης²³, καὶ τὸν ἐπόμενο χρόνο, στὶς 11 Ἰουλίου 1462, βρίσκεται καὶ πάλι στὴ μονὴ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων στοὺς Ἀδρομύλους (ἀρ. 528). Τελευταία φορὰ τὸν συναντᾶμε σὲ μιὰ τέταρτη ἐπίσκεψή του στὴ μονὴ Φανερωμένης στὶς 29 Ἰανουαρίου 1486²⁴. Ἄν οἱ ἐπισκέψεις αὐτὲς τοῦ Buffo, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων λατίνων κληρικῶν, στὶς ὀρθόδοξες μονὲς καὶ τοὺς ναοὺς γίνονταν γιὰ ἰδιωτικούς καὶ ὄχι γιὰ κάποιους ὑπηρεσιακοὺς λόγους, τότε ἔχουμε ἐδῶ ἓνα ἐνδιαφέρον σχόλιο γιὰ τὴ σχέση τῶν ἀπλῶν καθολικῶν μὲ τὴν ὀρθόδοξη πίστη. Ἀνάμεσα στὰ πρόσωπα ποῦ ἐμφανίζονται νὰ χαράζουν ἐπανειλημμένα τὸ ὄνομά τους σὲ διάφορα μνημεῖα μπορεῖ νὰ ἀναφερθεῖ χάριν παραδείγματος ὁ Aloisio/Alvise Neotero, τὸν ὁποῖο συναντᾶμε τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1580 στὴν Παναγία Καρδιώτισσα κοντὰ στοὺς Βώρους²⁵, τὸ Μάρτιο τοῦ ἴδιου χρόνου στὴν ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τοῦ χωριοῦ Ἀποσέτι (Πετροχώρι) Ἀμαρίου²⁶, τὸ 1581 στὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας στὴν Ἁγία Παρασκευὴ Ἀμαρίου²⁷ καὶ τὸ 1593 στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Γεωργίου στὸ χωριὸ Καλογέρου τῆς ἴδιας ἐπαρχίας (βλ. πιδὲ κάτω ἀρ. 66). Ἐνας Ἀλοῖσιος/Ἀλβίζε Νεώτερος, πιθανὸν τὸ ἴδιο πρόσωπο μὲ τὸν ἀναφερόμενο στὰ χαράγματα, ἐμφανίζεται σὲ πολλὲς πράξεις τοῦ νοταρίου Μανόλη Βαρούχα ἀνάμεσα στὸ 1600 καὶ τὸ 1609²⁸, ἐνῶ ἄλλα μέλη τῆς ἴδιας οἰκογένειας ἐμφανίζονται σποραδικὰ σὲ χαράγματα σὲ ἄλλα μνημεῖα.

Στὰ διάφορα χαράγματα ἐμφανίζονται μέλη γνωστῶν κρητικῶν οἰκογενειῶν,

²² Μανούσακας, ἀρ. α' καὶ β'.

²⁴ Μανούσακας, ἀρ. ι'.

²⁶ Καλοκύρης, 343.

²⁸ W. Bakker – A. van Gemert, *Μανόλης Βαρούχας, Νοταριακὲς Πράξεις. Μοναστηράκι Ἀμαρίου (1597-1613)*, Ρέθυμνο 1987, Εὐρετήριο, λήμμα Νεώτερος.

²³ Μανούσακας, ἀρ. γ'.

²⁵ Ξανουδίδης, 147, Curuni ἀρ. 91.

²⁷ Καλοκύρης, 345, Curuni ἀρ. 71.

ἂν καὶ ἡ ταύτιση μὲ συγκεκριμένα πρόσωπα εἶναι δυσχερὴς, κυρίως λόγω τοῦ ὅτι οἱ οἰκογένειες ἔχουν πολλοὺς κλάδους καὶ πολλὰ μέλη μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα. Ἀπὸ τὶς πιδὲ γνωστὲς ἰταλικὲς οἰκογένειες ποῦ ἐμφανίζονται εἶναι οἱ Pasqualigo, Quirini, Zen, Geno, Gritti, Barbarigo, Nani, Gradenigo κ.ἄ., ἐνῶ ἀπὸ τὶς βενετοκρητικὲς οἰκογένειες ἐμφανίζονται οἱ Κορνάροι, Μουάτσοι, Χορτάτζοι, Γαβαλάδες, Ἀρκολεῖοι, Σκορδίληδες, Τριβιζάδες κ.ἄ., ἂν καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τελευταίους εἶναι πλέον στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Ίδιαίτερη μνεῖα ἀξίζει νὰ γίνῃ γιὰ ὀρισμένα γαλλικὰ ὀνόματα ποῦ ἐμφανίζονται στὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου καὶ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 18ου αἰῶνα σὲ κάποιες ἐκκλησίες. Τέτοια χαράγματα συναντᾶμε στὴ δεκαετία τοῦ 1620 στὴν Παναγία Γοργοεπήκοο κοντὰ στὰ Πηγαϊδάκια²⁹, καὶ ἕκατὸ περίπου χρόνια ἀργότερα μιὰ παρόμοια ὁμάδα στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου, κοντὰ στὴν ὁμώνυμη πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Λασιθίου (βλ. τὰ χαράγματα ἀρ. 425 κ.ἑ. πιδὲ κάτω). Στὴν τελευταία περίπτωση μάλιστα δὲν ἔχουμε σχεδὸν καθόλου ἰταλικά/λατινικά χαράγματα.

Ἡ χρονολογικὴ καὶ εἰδολογικὴ κατάταξη τῶν χαραγμάτων εἶναι ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσα, ἂν καὶ τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα ποῦ ἀκολουθοῦν δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὅτι παρέχουν γενικότερη εἰκόνα, ἐφόσον δὲν λαμβάνεται ὑπόψη τὸ σύνολο τῶν δημοσιευμένων χαραγμάτων καὶ ἐπιγραφῶν ἀπὸ τὴν Κρήτη. Ὅπως δὴποτε πάντως κάποια συμπεράσματα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθοῦν. Σὲ ἓνα σύνολο λοιπὸν περίπου 600 χαραγμάτων καὶ ἐπιγραφῶν σχεδὸν τὸ 60% εἶναι λατινικά καὶ μόνο τὸ ἓνα τέταρτο εἶναι ἑλληνικά, ἐνῶ ὑπάρχει καὶ ἓνα ποσοστὸ περίπου 15,3% ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ διαγνωστεῖ ἡ ἐθνικότητα τοῦ χαρακτη, μιὰ καὶ ἀναφέρει ἀπλῶς μιὰ χρονολογία. Βέβαια γιὰ τὰ παλαιότερα χαράγματα, μέχρι δηλαδὴ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰ., πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τὰ περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔχουν μόνο χρονολογία εἶναι λατινικά. Ἡ μεγαλύτερη συγκέντρωση λατινικῶν χαραγμάτων, ἦτοι 31,7% (19% τοῦ συνόλου), ἐμφανίζεται τὸν 15ο αἰῶνα, καὶ ἀκολουθεῖ ἓνα ποσοστὸ 31,3% (18,7% τοῦ συνόλου) τῶν ὁποίων τὴ χρονολογία δὲν γνωρίζουμε. Ἀντίστοιχα ἡ μεγαλύτερη συγκέντρωση ἑλληνικῶν χαραγμάτων, ἦτοι 24,6% (6,1% τοῦ συνόλου), ἐμφανίζεται τὸν 18ο αἰῶνα, ἐνῶ τὸ ποσοστὸ τῶν ἑλληνικῶν χαραγμάτων τῶν ὁποίων δὲν γνωρίζουμε τὴ χρονολογία ἀνέρχεται σὲ 30% (7,5% τοῦ συνόλου).

²⁹ Curuni ἀρ. 139, 148, 149, 151, 153, 157 κ.ἄ.

ΠΙΝΑΚΑΣ

Χρονολογική και ειδολογική κατάταξη τῶν χαραγμάτων

ΑΙΩΝ	ΕΛΛΗΝΙΚΑ			ΛΑΤΙΝΙΚΑ			ΜΟΝΟ ΧΡΟΝ.		ΣΥΝΟΛΟ	
	Αρ.	% Έλλην.	% Συνόλου	Αρ.	% Λατιν.	% Συνόλου	Αρ.	%	Αρ.	%
14ος	6	4,0	0,9	7	1,9	1,1	1		14	2,3
15ος	5	3,3	0,8	114	31,7	19,0	21		140	23,2
16ος	21	14,0	3,5	61	17,0	10,1	21		103	17,1
17ος	29	19,3	4,9	57	15,8	9,5	22		108	17,9
18ος	37	24,6	6,1	8	2,2	1,3	26		71	11,8
19ος	7	4,6	1,1	—	—	—	1		8	1,3
Χωρίς χρον.	45	30,0	7,5	113	31,3	18,7			158	26,2
ΣΥΝΟΛΑ	150		25,0	360		59,8	92	15,3	602	

Τρόπος παρουσίασης/έκδοσης

Ο τρόπος τῆς παρουσίασης τῶν χαραγμάτων ἀποβλέπει ὄχι μόνο στὴν ἀπόδοση τοῦ κειμένου, ἀλλὰ καὶ στὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ἀπόδοση τῆς εἰκόνας ποὺ παρουσιάζουν τὰ χαραγμάτων καὶ κατὰ συνέπεια, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, τοῦ βαθμοῦ ἀλφαριθμητισμοῦ τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὰ χαραρίζουν. Θεωρήσαμε ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀρκετὰ σημαντικὸ γιὰ τὰ ἑλληνικὰ κυρίως χαραγμάτων. Ἔτσι διατηρήσαμε, γιὰ παράδειγμα, τὴν ἐναλλαγὴ πεζῶν-κεφαλαίων μέσα στὸ ἴδιο χάραγμα ὅπως καὶ τὶς ἀνορθογραφίες. Οἱ ἐπεμβάσεις μας περιορίστηκαν στὰ ἑξῆς:

- α) Κεφαλαιογραφήσαμε τὰ κύρια ὀνόματα,
- β) Ὅπου ἡ χρονολογία ἀναφέρεται μὲ ἑλληνικὰ ἢ λατινικὰ στοιχεῖα ἢ μὲ ἑλληνικὰ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, δώσαμε σὲ παρένθεση τὴ σύγχρονη ἀπὸ Χριστοῦ χρονολογία,
- γ) Ἀναλύσαμε μέσα σὲ παρενθέσεις (()) τὶς βραχυγραφίες ἢ συντομογραφίες,
- δ) Δηλώσαμε σὲ ὀρθιες παρενθέσεις ([]) τὰ ἐλλείποντα γράμματα ἢ λέξεις τὰ ὁποῖα συμπληρώνουμε, μὲ στιγμὲς ([...]) τὰ γράμματα ἢ λέξεις ποὺ παραμένουν ἄγνωστα ἢ κατεστραμμένα, καὶ μὲ ἐρωτηματικὸ μέσα σὲ παρένθεση ((;)) τὶς ἀβέβαιες λέξεις ἢ γράμματα. Ἀπλὲς στιγμὲς (...) δηλώνουν τὴν (ἄγνωστη) συνέχιση ἐνὸς χαραγματος ἢ ἐπιγραφῆς,
- ε) Δηλώσαμε μὲ πλάγια γραμμὴ (/) τὴν ἀλλαγὴ τοῦ στίχου,

- στ) Σὲ ἐλάχιστες περιπτώσεις ἀναλύσαμε κάποιες φράσεις, τῶν ὁποίων τὸ νόημα δὲν ἦταν ἀμέσως κατανοητό,
- ζ) Στὶς κτιτορικὲς ἐπιγραφὲς διατηρήσαμε τὴν κεφαλαιογράμματη γραφὴ, ὅπου ὑπῆρχε,
- η) Στὰ οἰκόσημα δὲν δηλώνεται τὸ χρῶμα, ἐφόσον δὲν μπορεῖ νὰ διαπιστωθεῖ, μιὰ καὶ πρόκειται γιὰ χαραγμάτων,
- θ) Τέλος, ὅπου ἐνὸς χαραγματος ἔπεται ἀστερίσκος σὲ παρένθεση, αὐτὸ δηλώνει ὅτι ὑπάρχει ταυτᾶριθμο σχέδιο στοὺς πίνακες ποὺ ἀκολουθοῦν³⁰.

Εὐχαριστίες

Θὰ θέλαμε νὰ εὐχαριστήσουμε πρῶτα ἀπ' ὅλα τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, μὲ τὴ χρηματοδότηση τῆς ὁποίας πραγματοποιήθηκαν οἱ ἔξι ἀπὸ τὶς ὀκτὼ ἐρευνητικὲς ἀποστολές, καὶ ἰδιαίτερα τὸν Καθηγητὴ κ. Μανούσο Μανούσακα, Ἐπόπτη τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ.

Θὰ θέλαμε ἐπίσης νὰ εὐχαριστήσουμε τοὺς κατοίκους τῶν κρητικῶν χωριῶν, λαϊκοὺς καὶ ἱερωμένους, τόσο γιὰ τὴν ἀπλόχερη φιλοξενία τοὺς ὅσο καὶ τὴν πολὺτιμη βοήθειά τους στὸν ἐντοπισμὸ ἢ/καὶ τὴ μετὰβαση στοὺς ναοὺς ποὺ θέλαμε, καθὼς καὶ τοὺς μοναχοὺς καὶ τὶς μοναχὲς τῶν μονῶν ποὺ ἐπισκεφθήκαμε. Ἰδιαίτερες εὐχαριστίες πρέπει νὰ ἐκφράσουμε στὴν ἀδελφὴ Θεοφυλαχτὴ, ἡγουμένη τῆς Μονῆς Καρδιώτισσας Πεδιάδας, στὸν Μιχάλη Στυλιανάκη, ἀπὸ τὶς Μάκρες Καινούργιου, τὸν Γιάννη Μαθιουδάκη ἀπὸ τὸν Σίβα Πυργιώτισσας καὶ τὸν μάρτυρα Μανόλη ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ Ἱεράπετρας. Ἡ βοήθεια ὅλων θὰ εἶναι πάντοτε μέσα στὴν καρδιά μας.

³⁰ Τὰ σχέδια τῶν μονογραμμάτων ἐκπόνησε ὁ Νικηφόρος Τσουγκαράκης.

ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ

Έπαρχία Άποκορώνου

χ. Καλύβες

- Μεταμόρφωση Σωτήρος στὸν Άγκαβανέ
- 1. Έπιγραφή έντοιχισμένη στὰ δεξιὰ τῆς δυτικῆς εισόδου: I.D.I/L.F.C.

χ. Μάζα

- Άγιος Νικόλαος
Στὸ Βόρειο τοῖχο:
- 2. 1361 7ebr 5 hic fuit Tomasinus Demilas
- 3. 1373 hic fuit Iacob(us) di Molino
- 4. 1397
- 5. ἔτ(ous) ζ'λις (6916=1408) [...] Γεναρ ἰ(ου) Ιζ' κημητη Μανουήλ Άρκολέοσ
Στὸ Νότιο τοῖχο:
- 6. 1341 die 7 avr(i)le Fernad[...] [...et(;)inat
- 7. 1397 die 9 austo κάτωθεν μονογράμματος με σταυρὸ πὸν καταλήγει σὲ τρίαينا και στὰ γράμματα t P (*)
- 8. 1424 die 5 avosto / hic fuit Polo Mudazo / capit(an)us dale mi[...]a [=mina?]

Έπαρχία Κισάμου

Άκρωτήριο Σπάθα

- Άγιος Γεώργιος στὶς Μένιες
Στὸ Βόρειο τοῖχο τοῦ Ίερού:
- 9. [Hic] FUIT ALEXAND[RO] CANIUS[O;]
- 10. JB
Στὸ ἀνώφλιο (τοποθετημένο ἀνάποδα) Β. κτίσματος, ἐγχάρακτη ἐπιγραφή:
- 11. αφλε (=1535) ε(γ)ο Κοζάζοσ/ πουλοσ εκτυ/σα
Σὲ πέτρα έντοιχισμένη ἐπάνω ἀπὸ θύρα τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ ἴδιου κτίσματος:
- 12. ΕΓΩ ΜΑΛΛΑ[ΧΙΑΣ;] / ΕΒΑ[ΛΑ;]
Σὲ πέτρα στὸν τοῖχο τοῦ πύργου:
- 13. 1571(;) δίπλα σὲ σταυρὸ πὸν καταλήγει πιθανὸν σὲ G (*)
- 14. Μονόγραμμα με σταυρὸ και συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων SLR (*)
- 15. Σταυρὸς πὸν καταλήγει σὲ Δ Κ

χ. Κολυμπάρι

- (Παλαιὸ) Καθολικὸ Μονῆς Γωνιάς
Στὸ Βόρειο τοῖχο:
- 16. 1508 Adi 21 [...] / MANO CALA/Fati
- 17. 1510
- 18. 1546 die 2 avril / hic [fuit] Zuan [...]oano
- 19. Έλληνικὸ χάραγμα σὲ τέσσερις σειρές, Δυτικὰ τῆς Β. εισόδου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο διακρίνονται μόνο αφξξ (=1569) στὴν ἀρχὴ και [N]ικολαου στὸ τέλος.
- 20. + ΆΝΑΚΑΙΝΙ/ςΗ / 1806

- Θεοτόκος στὴ Σπηλιὰ
Στὸ Νότιο τοῖχο:
- 21. M̄ DANA 1451 h(ic) fuit
- 22. 1451 [...] Z[uan(e)] Muda.zo
- 23. 1521 hic fuit
- 24. 1780 Γεναρι...
- 25. Ego die sept(;) di mazo ...

Έπαρχία Κυδωνίας

χ. Άλικιανὸς

- Άϊ Κυρ Γιάννης
Υπάρχει στὸν ναὸ μεγάλος ἀριθμὸς χαραγμάτων, πὸν εἶναι ἐν πολλοῖς πλήρως δυσδιάγνωστα. Κατορθώσαμε νὰ διαβάσουμε τὰ παρακάτω. Στὸ Νότιο τοῖχο (Δυτικὸ τμήμα):
- 26. 1470
- 27. 1471
- 28. 1479
- 29. G(;) Paolo 1603
- 30. + ΕΓ [1]807

Άκρωτήριο Κυδωνίας

- Μονὴ Άγίας Τριάδας Τζαγκαρόλων
Χάραγμα σὲ κίονα τοῦ κλάουστρου ἀπέναντι ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ Ήγουμενείου
- 31. S.B / C.V / H.P

Έπαρχία Σελίνου

χ. Πλεμενιανὰ Καντάνου

- Μεταμόρφωση
- 32. 1362 hic fuit Ioan(ni)s Nani
- 33. 1362 ego Nichol(ao) [...]
- 34. 1399 (ἢ 1379) Tomazin Damila
- 35. 1426 ADI 19 Aous(to)(;) hic fuit AD(;) .IU(F;S;)ZN...
- 36. 17 [...] 1494 hic fuit Ioh(a)n[i]s Vlacho
- 37. hic fuit [...] anno + 1560
- 38. hic fuit ...³¹

ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

Έπαρχία Άμαρίου

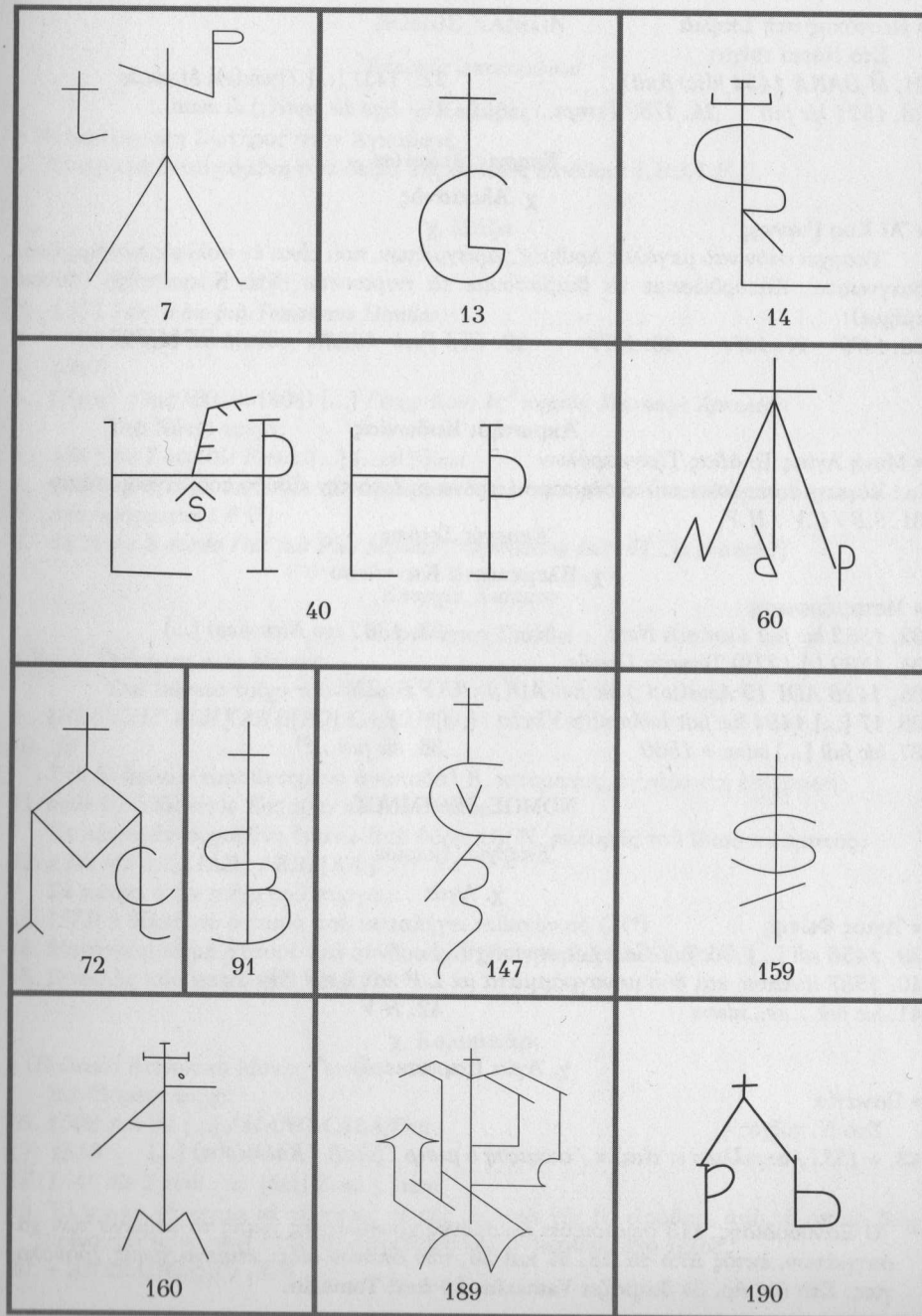
χ. Άγιὰ

- Άγιος Φώτης
- 39. 1456 adi [...] / hic fuit Ge... / de camino gi[...]
- 40. 1587 ii Avosto και δύο μονογράμματα με LP και L s P (*)
- 41. hic fuit ...av...rdeam
- 42. H V

χ. Άγία Παρασκευή

- Παναγία
Στὸ Ν. τοῖχο:
- 43. + 1553 / απριλλιου ις τ(as) κ / εκομητη ο μισερ Τζόρτζι / Καλλιέρ(ις) [...]

³¹ Ὁ Ξανθουδίδης, 113 δημοσιεύει ὀρισμένες χρονολογίες χωρὶς τὸ κείμενο τῶν χαραγμάτων, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀρ. 34 και 36, τῶν ὁποίων δίδει κείμενο χωρὶς χρονολογίες. Στὸ ὑπ' ἀρ. 34 διαβάζει Vamaxius (;) ἀντὶ Tomazin.

44. 1580 εκμηθη ο / ιερ(ευς) πρας(;) Καλε/ρις 7ετ(ε)βριου / vs [=εις] την α' παρασηβη / υμέ-
ρα

45. αρχς [=1626] ις(;) το(;) ιερομοναχω

46. 1632 / GIACO[MO] Varuca / [...] Vistasii [=Βισταγή]

47. αρχξ [=1660] κβ...

48. anno 1660 Vasq Gritii

49. 1662 ZUANE NEOTERO / 28 Marzo VITZARI³²

50. Φανου[ριος]

Στὸ Β. τοῖχο:

51. 1533 και τὰ γράμματα S, P και συνδυασμὸς τῶν TLR

52. 1616 53. 1634

Στὴν ἐκκλησία ὑπάρχουν ἐπίσης πολλὰ ἀκιδιογραφήματα προσώπων.

χ. Ἀμάρι

• Ἅγιοι Θεόδωροι

54. 1588 / σεπτ(ε)μβριου / εις τὰς θ / Μανόλις Βαρού/χας³³

55. Μονόγραμμα με σταυρὸ και τὰ γράμματα BM

56. Μονόγραμμα με σταυρὸ και πιθανὸν τὰ γράμματα ΠΛ.

Ὑπάρχουν ἐπίσης σχέδια πλοίων καθὼς και σχέδια προσώπων, τὰ τελευταῖα πιθανὸν ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι.

• Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος

57. 1461 hic fuit Jacob(us) de Parma(;) Judex Sivritori

58. Εἰς .αυξθ (=1469) μηνι αυΓουσου / τας κε' Ηλθα / ἔγο ὁ / Ανδρεα(ς)

59. + vz 1473 ecia(m) fuit judex Sivritori

60. Σταυρὸς ποὺ καταλήγει σὲ τρίαίνα και τὰ γράμματα N d P³⁴ (*)

61. Ἐπιγραφή σὲ εἰκόνα Παναγίας Βρεφοκρατούσας στὸ τέμπλο: ΔΕΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ Θ(Ε)ΟΥ ΓΕΔΕΩΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΣΚΟΡΔΙΔΗ ΑΨΜΗ (=1748).

62. Ἐπιγραφή σὲ εἰκόνα Δεήσεως στὸ τέμπλο: ΔΕΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΣΟΥ ΓΕΔΕΟΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΣΚΟΡΔΙΔΗ ΑΨΕ (=1760). ΧΕΙΡ ΚΩΝΣΑΝΤΙΝΟΥ ΣΚΟΡΔΙΔΗ³⁵.

χ. Γένα

• Ἅγιος Ὀνούφριος

63. Στὸν Ν. τοῖχο: + 1426 adi 4 F(ε)ν(α)ιο [...] fuit hic Micail Varogha

³² Τὰ ὑπ' ἀρ. 43, 44, 46 και 49 δημοσιεύονται ἀπὸ τὸν Curuni (ἀρ. 72, 73) και τὸν Καλοκύρη, 345, μερικῶς και με σφάλματα.

³³ Ὁ Καλοκύρης, 342 διαβάζει ἐσφαλμένα εἰς τὰς θ ἀντὶ εἰς τὰς θ, και δὲν διαβάζει τὸ ἐπώνυμο Βαρούχας, ἐνῶ ὁ Curuni, ἀρ. 55, διαβάζει Βαζούκας (sic).

³⁴ Ὁ Curuni ἀρ. 51 περιλαμβάνει ἐσφαλμένα τὰ γράμματα αὐτοῦ τοῦ μονογράμματος σὲ ἄλλο ἐλληνικό χάραγμα, με τὸ ὁποῖο τὸ μονόγραμμα δὲν ἔχει σχέση.

³⁵ Ὁ Κωνταντίνος Σκορδιδης εἶναι ἄγνωστος ἀπὸ ἄλλου, ἀλλὰ πιθανὸν ἀνήκει στὴ γνωστὴ οἰκογένεια τῶν Σκορδιδῶν ζωγράφων: πβλ. Μ. Χατζηδάκη - Εὐγενίας Δρακοπούλου, Ἑλληνες ζωγράφοι μετὰ τὴν Ἄλωση (1453-1830), Ἀθήνα 1997, 352-362.

χ. Θρόνος

- Παναγία
- 64. 1491 εκατέρωθεν σταυρού με τὰ γράμματα A, M και από κάτω: *adi 8 agosto*.
- 65. Σταυρός στην κορυφή διπλής κλίμακας.

χ. Καλογέρου

- Άγιος Ιωάννης
- 66. A(LV)ISE NEOTERO 1593 / 25 / 7bre 67. *αχκθ* (=1629) ΝΙΚΟΛΟΣ Π(...)

χ. Πετροχώρι (Άποσέτι)

- Άγιοι Απόστολοι
- 68. 1606 Li 9 Luglio HIC FUIT Michel Doria³⁶
- 69. 1658 bRINDISI (δύο φορές) 70. 1778 ΗΛθα Εγο π(α)π(α) Γεωργιος
- 71. HIC FVIT / ARGYRO / H̄BORVS(;))
- 72. Μονόγραμμα με σταυρό και συνδυασμό τῶν γραμμῶν MC και πιθανόν L³⁷ (*).
Στὸ ναὸ ὑπάρχουν ἐπίσης διάφορα ἀκιδιογραφήματα προσώπων, σταυρῶν κ.τ.π., ὁμοιάζοντα με ἀντίστοιχα στὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας τοῦ χωριοῦ Ἁγία Παρασκευὴ Ἀμαρίου.

Ἐπαρχία Ἁγ. Βασιλείου

χ. Ἁγία Γαλήνη

- Άγιος Γεώργιος Φινοκάλης
- 73. 1730 (ἢ 1736)

χ. Λαμπηνή

- Άγιος Γεώργιος
- 74. Ὑπολείμματα κτιτορικῆς ἐπιγραφῆς ἐπάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδο. Σῶζεται μόνο ἡ ἀρχὴ δύο γραμμῶν, ἀλλὰ φαίνονται και ἴχνη ἀπὸ τρίτη:
...ΑΓΕ...
(τροπ)ΑΙΟΦΟΡΟΥ ΓΕΩΡΓ(ίου...)

Ἐπαρχία Μυλοποτάμου

χ. Βενί

- Άγιος Γεώργιος (Δισκούρι)
- 75. Λιθόγλυπτη ἐπιγραφὴ πάνω ἀπὸ τὴν πύλη τῆς μονῆς: IC-XC-NI-KA ἐκατέρωθεν σταυροῦ και χρονολογία [A]Ως (=1806) ΙΟΥΛΙΟΥ 7³⁸.

³⁶ Ο Curuni ἀρ. 59 διαβάξει ἐσφαλμένα, ἐνῶ ὁ Καλοκύρης, 344, συνδέει τὴ χρονολογία 1606 με ἄλλο χάραγμα.

³⁷ Τὸ μονόγραμμα δὲν φαίνεται νὰ συνδέεται με τὸ ὄνομα Andrea Calergi, ποὺ εἶναι χαραγμένο πιδό πέρα, ὅπως πιστεύει ὁ Καλοκύρης, ὁ.π., ὁ ὁποῖος βλέπει στὸ μονόγραμμα μόνο τὸ γράμμα M.

³⁸ Ἐσφαλμένα ὁ Μ. Παπαδάκης, Ἡ μονὴ Δισκουρίου, Προμηθεὺς Πυρφόρος 23 (1981) (καὶ ἐξ αὐτοῦ ὁ Ψιλᾶκης, 2, 128) διαβάξει τὴ χρονολογία ΑΩς (=1890).

χ. Ἐλεύθερα

- Μεταμόρφωση και Ἁγιος Ἰωάννης
- Στὸ Βόρειο παράθυρο:
- 76. 1581 ADI 17 ZEN(ARO) E BERNARDINO IC / ID

χ. Μαργαρίτες

- Σωτήρας Χριστὸς (μετόχι Μον. Καρακάλου)
- 77. Στὸ προαύλιο τοῦ ναοῦ ἐπιγραφὴ σκαλισμένη ἐπάνω σὲ πέτρες ποὺ ἀρχικὰ ἀποτελοῦσαν ἀνώφλιο πύλης και σήμερα βρίσκονται τοποθετημένες ἐπάνω σὲ τοιχίο. Ἀρχικὰ οἱ πέτρες ἦταν τρεῖς, ἀνίσου μήκους, ἀλλὰ σήμερα εἶναι συνολικὰ πέντε κομμάτια, χωρὶς ὅμως νὰ λείπει τίποτε, ἐκτὸς ἀπὸ μικρὲς φθορὲς στὰ ἄκρα. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐκτείνεται σὲ δύο γραμμές, οἱ ὁποῖες στὸ μέσον διακόπτονται ἀπὸ σκάλισμα ποὺ παριστάνει σταυρὸ με τὴ φράση EN TOTTO NIKA. Πιθανότατα ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει μεταφερθεῖ ἀπὸ ἄλλοῦ, ἴσως ἀπὸ τὸν κοντινὸ ναὸ τοῦ Μιχαὴλ Ἀρχαγγέλου τοῦ ἴδιου χωριοῦ. Ἡ ἀνάγνωση τῆς ἐπιγραφῆς δυσκολεύει ἐξαιτίας τοῦ ὅτι οἱ πέτρες φέρουν παχὺ στρώμα ἀσβέστου³⁹.
- OPATE PANTEΣ ΤΟΝ ΕΤΗΜΟΝ ΠΡΟΣ ΜΝ[...]ΗΝ - ΕΙΦΗΦΟΡΟΝ ΤΗΣ ΠΑ-
ΜΕ(γίστης;) ΜΟΝΗΣ ΤΕ ΤΑΤΤΗΣ / ΕΝ ΜΕΡΕ ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΥ
ΔΙΑ[...]ΗΝ ΓΕ - ΓΟΝΕΝ ΑΥΤΗ Η Π(Υ)Δ(Η) ΕΤ(ΟΥΣ) 1794 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 4

- Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος
- 78. *εις αφγ* (=1503) *εν μηνι Γεναριου Γ / [παπ]α θιοδουλος του θ[...] Γεωργιου [...]*
- 79. *αχ* (=1600) [...] *ιερομοναχος(;))*

- Μονὴ Βωσάκου
- Χαράγματα στὴ θύρα Βόρειου κελλιοῦ:
- 80. 1714 (ἢ 1711) 81. ΑΨΝΓ (=1753) 82. 1821

Ἐπαρχία Ρεθύμνου

χ. Ἀμνάτος

- Ἁγία Μαρίνα
- 83. Ἐπιγραφὴ σὲ εἰκόνα Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ: ΔΕΗΣΙΣ ΤΗΣ ΔΟΥΛΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΕΛΕΝΗΣ / ΤΕΚΝΩΝ Κ(ΑΙ) ΓΟΝΕΩΝ - ΑΨΕΖ (=1767)

χ. Ρουσοσπίτι

- Μονὴ Ἁγίας Εἰρήνης
- 84. Ἐπιγραφὴ στὸ ὑπέρθυρο τῆς εἰσόδου, ἐκατέρωθεν σταυροῦ με IC-XC-NI-KA: ΑΨΒ
(=1702) Γ Τ - Θ Τ Π Ν Η

χ. Χαλέπα

- Ἁγία Μαρίνα
- Στὸ Βόρειο τοῖχο:
- 85. ZUANE / CORTAZZI 1573 86. 1575 / CO[R]NARO

³⁹ Δημοσιεύεται ἐν μέρει ἀπὸ τὸν Ψιλᾶκη, 2, 142, με σφάλματα.

87. *Adi 25 Ma(r)zo / 1575 / P(resbyter) Zua(ne) Casi/mati*
 88. *Hic fuit Ar[...]io 1596* 89. *Hic fuit io lo Prassto(;) 1606 / zulio 29 [...]*

χ. Χρωμοναστήρι

- Παναγία Κερά
 Χάραγμα στο κιονόκρανο που στηρίζει το ΝΔ. τόξο:
 90. 1428 *mag(io) agn[...] / hic fuit C[...] / pur[...]*

ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Έπαρχία Καινούργιου

χ. Απόλυχνος

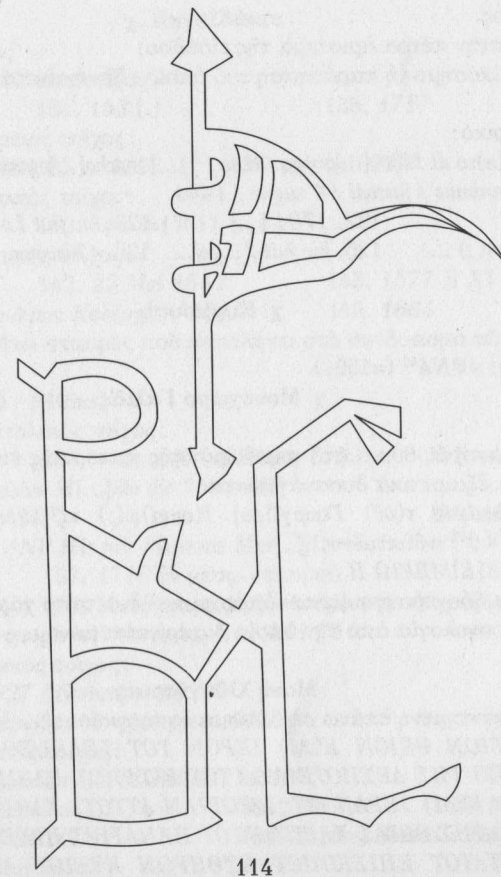
- Άγιος Παντελεήμων
 91. Μονόγραμμα με σταυρό και τὰ γράμματα *d B* (*)

χ. Βρέλι (Άγιος Αντώνιος)

- Άγιος Νικόλαος
 92. Κτιτορική επιγραφή στον Δυτικό τοίχο, πάνω από την είσοδο, σε δύο γραμμές. Μέγιστο σωζόμενο μήκος 108 εκ., ύψος 37 εκ., ύψος γραμμάτων 8-9 εκ.
 [Οικοδομήθη και ανιστορήθη ό πάνσ]ΕΠΤΟC ΝΑΟC [...του] ΑΓΙΟΥ Κ(ΑΙ) ΕΝΔΟΛξου ... Νικολάου, δι' έξόδου ... και] ΤΗC CΥΝΒΙΟΥ ΑΥΤΟΥ ΜΑΡΙ(ΑC) ΚΕ ΤΩ(Ν) ΤΕΚΝ(ΩΝ) ΑΥΤΩ(Ν) / [...έτους] ς^{οβ}ωκβ
 Ή χρονολογία ςωκβ (=6822) από κτίσεως κόσμου αντιστοιχεί πρὸς τὸ ἔτος 1313/4 από Χριστού.
 Χάραγμα στο Βόρειο τοίχο:
 93. Μάρθ(α) (μονα)χ(ή)

χ. Γέργερη

- Παναγία Χανουτιά
 94. *MCCCCLVIII (=1458) D XII CVC* 95. *1459 ADI 5 Giuglio*
 96. *9 Giuglio 1518* 97. *αφνς' (=1556)* 98. *1717*
 99. *1734 εγω ειμαι / Μαθεος 33* 100. *1735* 101. *1745*
 102. *1760 μινι φεβρουαρις 20 / ελιτουργισαμε 2I (=στή) μητηρ θ(ε)ου παπ(α) Γιάνις / παπ(α) Γεωργιος η μ(ήτη)νρ ταμένη του Ζαχαρία*
 103. *1764*
 104. *1766 (ή 1760) εν μινι / αυγουστ(ω) 29 παπ(α) Γεοργιως εχροτινιθη / θωδορακις*
 105. *1771* 106. *1774 [...]ιονις εχρο/τονιθι ιερε[v]*
 107. *1777 / παπ(α) [Παναγι:]ωτις / εγινα ιερε[v]ς / μινι μαρτιου ι*
 108. *[17:]77 εχει τα οζα τεσσερις* 109. *εγο Φραγγος ο Κριγωντης 1781*
 110. *1788 μ[...] 24 / Στ[έλιος;] / Φραγγισ[...]* / [...]ργιος
 111. *1799* 112. *άγιωσ ο θεός άγι άγιος ο Ι(σχυ)ρωσ άγιος αθανατ/ο ελεησον*
 113. *I. d. J. Chavi(;) hic fuit*
 114. Κάτω από λάβαρο, μονόγραμμα με συνδυασμό τῶν γραμμάτων *P, b, N, C* (*)

114

- Μεταμόρφωση τοῦ Σωτήρος
 Στὸ ἀνώφλιο τῆς Δυτικῆς εἰσόδου τοῦ Νοτίου κλίτους:
 115. *1820 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 10 / ΩΚΟΔΟΜΗΘΙ Ο / ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ [Τ]ΟΥ [ΚΤ]ΡΙΟΥ ΚΕ/ΘΕΟΥ Κ(ΑΙ) ΣΟΤΙΡΟΣ ΗΜΟΝ/ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΔΙΑ [ΔΑΠ]ΑΝΙΣ/ΤΩΝ ΕΤΣΕΒΩΝ ΧΡΙΣΤΙ/ΑΝΩΝ ΤΩΝ ΔΙΑ[ΒΙ]ΟΥΤΩΝ/ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΚΟΜΙ Τ[Α]ΥΤΙ*

χ. Ζαρός

- Μονή Αγίου Νικολάου
 Στὴ Ν. παραστάδα: 116. *MARI(O) BARBARIGO 1481 ADI pr(im)o GENA(RO)*
 Στὴ Β. παραστάδα: 117. *FALIEROS MARINO(;)40*

⁴⁰ Ἡ ἀνάγνωση τοῦ ἐπωνύμου εἶναι βέβαιη, ἀλλὰ τοῦ ὀνόματος ὄχι ἀπολύτως.

• Άγιος Εϋθύμιος

Σκάλισμα στην πέτρα άριστερά τής εισόδου:

118. 1472 και οικόσημο (ή παράσταση του όποιου δὲν φαίνεται ἐπειδὴ εἶναι ἀσβεστωμένο).

Στὸ ἐσωτερικό:

119. 1438 /Lore(n)zo di Mot^a [...]annes / echo f^a [...] macho[...]ogna / ed tuto lo for[...]alo [...]

120. hic fuit Ge/ronimus / Justodi / 4 zugno / 1441

121. 1442 122. 1701 [...] 123. hic fuit Lore[n]zo F...goto / [...]ezo

124. hic fuit / (ser)(;) ... 125. hic fuit / ...gof... 126. Chiacomo 127. Αρτο[ε] λ

χ. Κυρμουσή

• Παναγία

128. Στὴν κρήνη: ΑΦΝΑ⁴¹ (=1551)

χ. Μονόχωρο Γαλιᾶς

• Παναγία

Ἐπάνω ἀπὸ τὴ Δ. θύρα, στὸ περιθώριο τῆς κτιτορικῆς ἐπιγραφῆς, δύο ἑλληνικά χαραγμάτα, ἐξαιρετικά δυσανάγνωστα:

129. [...E]Δω ρεφάνος τ(σῦ) Γεωργ[ῆ]ου I(ουν)ω(;) κζ ιςουσ (=εἰς τοὺς) ρωε (6895=1387)(;) ⁴²ωδ(ικτιώνος) ζ

130. + Μην(ι) ΔΙΚ[E]ΜΒΡΙΩ Η

131. Μεταξὺ τῶν δύο προηγουμένων ὑπάρχει καὶ ἓνα τρίτο χάραγμα πλήρως δυσξύμβλητο, με χρονολογία ἀπὸ τὴν ὁποία διακρίνεται μόνο ιε-

Μονὴ Ὁδηγήτριας

132. Ἐπιγραφή κεντημένη ἐπάνω σὲ ὕφασμα ἀντιμνησίου:

ΘΥΣΙΑΣΤΗΡΙΟΝ ΘΕΙΟΝ Κ(ΑΙ) ΙΕΡΟΝ ΤΟΥ ΤΕΛΕΙ/ΣΘΑΙ ΕΠΑΝΩ ΤΩΝ ΕΝ ΠΑΝΤΙ ΤΩΠΟ ΤΗΣ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΣ / ΤΟΥ Κ(ΥΡΙΟΥ)Υ ΗΜΩΝ Ι(ΗΣΟΥ)Υ Χ(ΡΙΣΤΟΥ)Υ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ Κ(ΑΙ) ΙΕΡΑΝ ΜΥςΑ/ΓΩΓΙΑΝ ΑΤΤΟΥ. ΚΑΘΙΕΡΩΘΕΝ Κ(ΑΙ) ΑΓΙΑΣΘΕΝ / ΥΠΟ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΟΥ ΠΝ(ΕΥΜΑΤΟ)Σ ΠΑΡΑ ΤΟΥ / ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΘΗΡΩΝ ΚΥΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. ΕΝ ΕΤΕΙ ΑΧΛς [=1636] ΕΝ ΜΗΝΙ.

Ὁ ἀφιερωτῆς τοῦ ἀντιμνησίου εἶναι ὁ Ἀθανάσιος Βελλεριανός, ἐπίσκοπος Κυθήρων (1630-1635), ὁ ὁποῖος στὶς 6 Μαΐου 1635 ἐξελέγη μητροπολίτης Φιλαδελφείας, ἀλλὰ στὶς 20 Ἀπριλίου 1636 δὲν εἶχε ἀκόμη ἀναλάβει τὰ καθήκοντά του στὴ Βενετία, ἐυρισκόμενος στὰ Κύθηρα⁴³. Προφανῶς ἡ παραγγελία τοῦ ἀντιμνησίου εἶχε γίνῃ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκλογή του στὸ θρόνο Φιλαδελφείας, γι' αὐτὸ ἀναφέρεται ἀκόμη ὡς Κυθήρων.

⁴¹ Τὸ τελευταῖο ψηφίο δυνατὸν νὰ εἶναι Ε (δηλ. 1555).

⁴² Ἡ ἀνάγνωση τῆς χρονολογίας εἶναι ἀμφίβολη: φαίνεται καθαρὰ τὸ πρῶτο ψηφίο καὶ λιγότερο τὰ ὑπόλοιπα.

⁴³ Β. Γ. Ἀτέση, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερα, Ἀθήναι 1975, 132. Πβλ. Μ. Ι. Μανούσακα, Ἡ ἐν Βενετία ἑλληνικὴ Κοινότης καὶ οἱ Μητροπολίται Φιλαδελφείας, ΕΕΒΣ 37 (1969-1970) 183, καὶ τοῦ αὐτοῦ, Συλλογὴ ἀνεκδότων ἐγγράφων (1578-1685) ἀναφερομένων εἰς τοὺς Μητροπολίτας Φιλαδελφείας, Θησαυρίσματα 6 (1969) 45, 50-66.

χ. Πηγαῖδάκια

• Παναγία Γοργοεπήκοος

Ἀνατολικὴ κεραία, Νότιος τοῖχος:

133. 1521 134. 153 [...] 135. 1757

Βόρεια κεραία, Βόρειος τοῖχος:

136. αχιδ (=1614) 137. ADI 25 ... 1627 ... 138. αχ' (=1690)⁴⁴

Βόρεια κεραία, Δυτικὸς τοῖχος:

139. ADI 12.9.1627 140. αψα (=1701)

Δυτικὴ κεραία, Βόρειος τοῖχος:

141. + 1400 (ῆ) 1406 142. 22 Mai 1542 143. 1577 B XI L NANI

144. 1614 145. Χαριδιμος Καλέργης / 1617 146. 1664

147. 1773(;) καὶ ἀπὸ κάτω σταυρὸς ποὺ καταλήγει στὸ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων G, V, Z (*)

148. IOA(nis) / LEO(nis) / FI(lius)

Νότια κεραία, Ἀνατολικὸς τοῖχος:

149. 1435 150. + εἰς αυξθ (=1469) ς [...] 151. αυπη (=1488)

152. 1521 hic fuit Athanasius M[...]do die 25 avril(;))

153. 19 Magio 1614 / CASR^A 154. 1618

155. 1618 adi 10 agosto / NP Hic fuit / Ioannis Mar[...]

156. 1650 157. 1716 ἐν μέσῳ σταυροῦ

158. ὁ π(α)τηρ υμοτ π 159. Μονόγραμμα με σταυρὸ καὶ τὸ γράμμα S (*)

160. Μονόγραμμα με σταυρὸ καὶ τὰ γράμματα A M (*)

Νότια κεραία, Δυτικὸς τοῖχος:

161. ADI 25 ABRIL 1627 / Giancalaci ro...⁴⁵

162. Σταυρὸς καὶ ἐκατέρωθεν τὰ γράμματα FNZ g a

Νότια κεραία, Νότιος τοῖχος:

163. hic fuit Georgius Francus v.i.b. ad mai 5 ...1474⁴⁶

164. 17 Mars 1625 La Scantlan (;) 165. 1723 166. 1745

167. GEORGIUS ANDRONICUS⁴⁷ 168. Zu[ane] Bon(iu)s n̄aLañō Po...

Νότια κεραία, δυτικὴ γωνία:

Μικρὴ ἐντοιχισμένη ἐπιγραφή κάτω ἀπὸ τὸ στήριγμα τοῦ τόξου:

169. ΣΩΤΗΡΙΧΟΣ / ΣΩΤΗΡΙΧ(ΟΤ). Ἡ μορφή τῶν γραμμάτων παραπέμπει στὴν ὀστερορωμαϊκὴ ἐποχὴ, 2ο ἢ 3ο μ.Χ. αἰώνα.

⁴⁴ Τὸ χάραγμα Curuni ὑπ' ἀρ. 133 σὲ αὐτὸν τὸν τοῖχο («ΓΡΩΤΟΠΠΑ ΠΑΧΛΑΔΑΣ») στὴν πραγματικότητα γράφει: «Πρωτοπαπ(ὰς) Ἀχλαδᾶς».

⁴⁵ Ἐσφαλμένη ἀνάγνωση ἀπὸ τὸν Curuni ἀρ. 146, ἐὰν βεβαίως πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο χάραγμα.

⁴⁶ Ὁ Curuni ἀρ. 136 ἀναφέρει: *Velina con la data 1490 e firme: Giorgiu francus achademeus*. Ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωση τοῦ χαραγματος αὐτοῦ, διαφορετικοῦ ἀπὸ τὸ δημοσιευμένο ἐδῶ, εἶναι: *Georgius Francus achademicus anno 1490* καὶ ἴσως πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο ποὺ ἐπισκέφτηκε τὴν ἐκκλησία αὐτὴ σὲ δύο διαφορετικὲς χρονολογίες.

⁴⁷ Τὸ ὄνομα *Andronicus* δὲν ἀνήκει στὸ μονόγραμμα ἀρ. 148 τοῦ Curuni, τοῦ ὁποῦ ἐπιτετα ἢ διόρθωση.

Διορθώσεις:

Δυτική κεραία, Βόρειος τοίχος:

(Curuni αρ. 138): 170. +8 agosto de Brescia / MCCCCC23 (=1523)

171. *αχιθ* (=1619) *M(H)NI ΠΡΩΤΟΟΥΛΙΟΥ Γ ΝΙΚΟΛΟΣ*

Νότια κεραία, Νότιος τοίχος:

(Curuni αρ. 140): 172. 1420 adi 3 marzo / ... Ant...Jacobi

173. 1423 adi 7 marzo ...

(Curuni αρ. 147): 174. 1577 Lois Muatz[o]

(Curuni αρ. 148): 175. [...]ra franequedou 17 mars 1627

Έπαρχία Μαλεβιζίου

χ. Πυργού

• Ζωοδόχος Πηγή (Χρυσοπηγή)

176. *IC-XC-NI-KA / AXΛΣ* (=1636)⁴⁸

Στὸ ἀνώφλιο τῆς θύρας τοῦ Β. κλίτους:

177. *IC XC / NI KA / 1756 IOYΛIOY 13 / (;) / ΜΠΑΡΜ(ΑC) (;) / ΓΕΡΑCIMOС
HΠOY]M[E]N[O]C*

χ. Φόδελε

• Μονὴ Ἁγίου Παντελεήμονος⁴⁹178. Στὴ μεγάλη μεγέθους εἰκόνα τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ: *ΑΧΟΓ* (=1673)179. Στὴ φορητὴ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος: *ΑΨΝΓ* (=1753)

Έπαρχία Μονοφατισίου

χ. Ἀρχοντικό (Ἀλιτζανή)

• Κοίμηση Θεοτόκου

180. Ἀνέκδοτη γραπτὴ κτιτορικὴ ἐπιγραφή στὸ Β. τοῖχο τοῦ ναοῦ, δίπλα στὸ ἱερό (βλ. φωτ.). Τὸ κείμενο σὲ δέκα γραμμές, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ τελευταία ἔχει γραφεῖ στὸ κάτω περιθώριο. Διαστάσεις: Μῆκος 68 ἐκ. στὸ μέγιστο σημεῖο καὶ 57 ἐκ. στὸ μικρότερο. Ὑψος 30 ἐκ. Ὑψος γραμμάτων 1-2 ἐκ.:

*ΑΝΕΚΑΙΝΗCΘΗ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΔΑΓC ΝΟΔΝΗC Ο ΠΑΝ/
 CΕΠΤOС Καὶ ΘΕΙOС ΝΑOС ΤΗC ΤΠΕΡΑΓΙΑC Θ(ΕOΤOΚ)OY ΔΙΑ/
 CΥΝΔΡΟΜΗC Κ(ΑΙ) [ΕΞO]ΔΩΝ ΤῶΝ [Α]ΤΤΑΔ[ΕΛ]ΦΩΝ Τ[...]ΒΙΛΗ/
 Κ(ΑΙ) ΤΗC ΜΗΤΡOС ΑΥΤΩΝ ΤΗC ΚΥΡΑ ΦΩΤ(Ε)Ν(ΗC) Κ(ΑΙ) ΤOY ΚΥΡOY
 ΤOΜΑΔ' ΚΑΙ ΤΗC ΟΜΟΙΒΙOY/
 ΑΥΤOY ΑΝΝΗC Κ(ΑΙ) ΤOY ΘΕOΔΩΡOY ΤΗC ΟΜΟΙΒΙOY ΑΥΤOY Κ[ΤΡΑ]
 ΚΩΝ(CΤΑΝΤΙΝ)ΑC ΕΤΙ Κ(ΑΙ) ΤOY ΚΩΝCΑ[N]/
 ΤΙΝOY Κ(ΑΙ) ΤΗC ΟΜΟΙΒΙOY ΑΥΤOY Κ(ΑΙ) ΤΕΚΝΩΝ ΑΥΤOY + ΕΠΙ ΤΗC
 Β(Α)CΙΑΕΙΑC ΤOY ΕΥCΕΒΕCΤΑΤOY/
 ΒΑCΙΑΕ(ΩC) Κ(ΑΙ) ΑΥΤOΚΡΑΤOΡ(OС) ΡΩΜΑΙΩΝ Κ(Τ)ΡOY ΙΩ(ΑΝΝOY) ΤOY
 ΠαλαυΟΛOΓOY ΚΑΙ ΤΗC ΕΥCΕ/*

⁴⁸ Δημοσιεύεται ἐσφαλμένα ἀπὸ τὸν Ψιλάκη, 1, 111.⁴⁹ Βλ. Έ. Πλατάκη, Οἱ μονὲς τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου στοὺς Γαλήνους καὶ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος στὴ Φόδελε, *Κρητολογία* 1 (1975) 37-90.

*ΒΕCΤΑΤΗC ΑΥΓOΥCΤΗC ΤΜΩΝ ΕΛΕΝΗC, ΔΙΑ ΧΕΙΡOС ΕΜOY ΤOY Μ(ΟΝΑ-
 ΧOY;) Κ(ΑΙ) ΞΕΝOY/
 ΘΕOΔOCIOY ΤOY ΓΑΛΗΝOY ΤOY ΚΑΙ ΗCΩΡΙΩΓΡΑΦOY. ΕΝΕΤΗ CωΞ /
 ΕΝ ΜΗΝΙ ΟΚΤΩΒΡΙO ΙΑ [...]*

στ. 1. *ΔΑΓC ΝΟΔΝΗC*: σαφὴς ἀνάγνωση ἀλλὰ τὸ νόημα διαφεύγει.στ. 3. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ *ΒΙΑΗ* ἀναγιγνώσκεται σαφῶς *ΤΗ* ἀκ ἀγνώστου νοήματος.στ. 4. *ΤΟΜΑΔ'*: ἄγνωστο ποιὰ κατάληξη ἀποκόπτεται. *ΟΜΟΙΒΙOY*: προφανῶς ἐννοεῖ ὁμοβίου.στ. 10, *ΙΑ*: Ἐνδεχόμενο νὰ εἶναι καὶ *ΙΗ*. Τὸ κείμενο συνεχίζει πρὸς τὰ δεξιὰ, ἴσως με ἀναφορὰ τῆς ἰνδικτιώνας, ἀλλὰ εἶναι πλήρως ἐξίτηλο.

Ἡ χρονολογία CωΞ (=6860) ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ 1352 καὶ συμφωνεῖ πρὸς τὰ ἔτη βασιλείας τοῦ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου (1347-1391). Ἡ μνεία τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα ἔρχεται νὰ προσθέσει ἄλλη μία κτιτορικὴ ἐπιγραφή στὸ σύνολο τῶν κτιτορικῶν ἐπιγραφῶν ἀπὸ τῆ βενετοκρατούμενη Κρήτη ποὺ ἀναφέρουν τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου⁵⁰. Ὁ ζωγράφος Θεοδόσιος Γαληνὸς δὲν φαίνεται νὰ εἶναι μέχρι σήμερα γνωστὸς ἀπὸ ἄλλα ἔργα του, ἀπὸ ὅσο μπορέσαμε νὰ διαπιστώσουμε.

χ. Καπετανισανὰ

• Ἅγιος Ἰωάννης (παραλία)

Στὸ ἐξωτερικό:

181. 1436 adi 26 ma/zo / (h)ic fuit Franzesco / est p(res)b(ite)r S(ancto) Christoforo

182. 1459 Za(n) Capelo

183. (1459;) 30 marzo / Zorzi et Ziapaulo / fo de s(er) Michel / nasi giust(i) / yp(erpera) ii^o barila

184. 1460 adi 20...

185. Mcccclxvii (1467) (a)uost hic fuit Abramo

186. 1477 adi 5 loio καὶ σταυρὸς ποὺ καταλήγει με τὰ γράμματα *BM*.187. 1485 καὶ σταυρὸς ποὺ καταλήγει σὲ *A*

188. 1503

189. 1507 ad 25 [...]ono κάτω ἀπὸ ἀκιδογράφημα (*)

190. 1611 ὑπεράνω σταυροῦ με τὰ γράμματα *P b*, κάτωθεν τῶν ὁποίων: *a di 14 se[pte]m(bre) (*)*

191. 1656 / + ΖορτζΗΣ Πηζανις

192. 1663 Ε ΠΡOС [...]

193. 1680 / Ηρθα εγο Ματθαιος / ο ιερο(μονα)χος / κ(αι) ελ(ει)τουργισα C(ον) αγιο / Ιω(άν-νη) / C γεναριου [μηνὸς] / + ημερα πεμτη

194. *αχ.Η* (=16.8) ἀμο.. Πάρδος

195. 1736

196. 1761

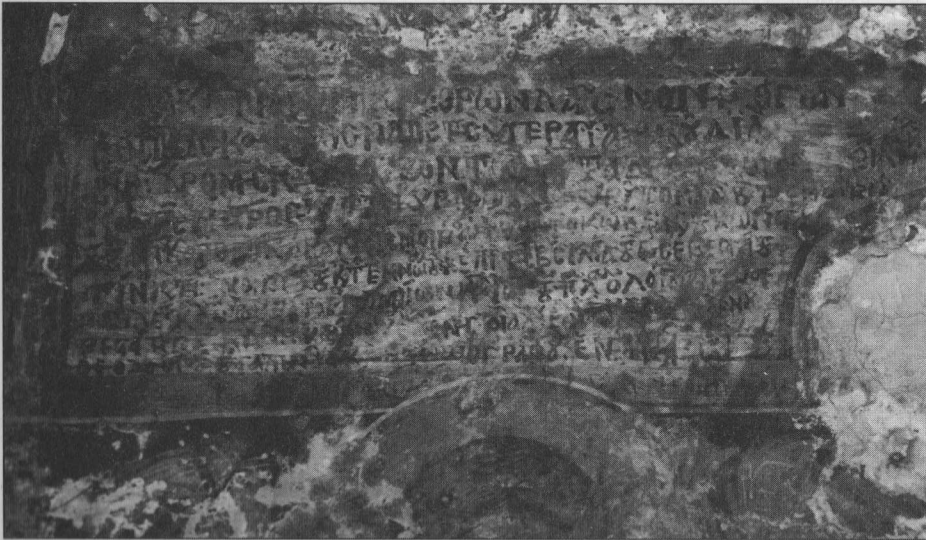
197. Μονόγραμμα με τὰ γράμματα *PAZ* (*)198. Μονόγραμμα με σταυρὸ καὶ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων *SPD* (*)

Στὸ ἐξωτερικό τοῦ ναοῦ ὑπάρχουν ἐπίσης πολλὰ χαράγματα πλοίων.

⁵⁰ Βλ. Δ. Τσουγκαράκη, La tradizione culturale bizantina nel primo periodo della dominazione veneziana a Creta. Alcune osservazioni in merito alla questione dell' indentità culturale, *Venezia e Creta, Atti del Convegno Internazionale di Studi, Iraklion - Chania, 30 settembre-5 ottobre 1997*, Βενετία 1998, 509-522.

Χαράγματα στην Παναγία Γοργεπήκοο, κοντά στα Πηγαϊδάκια Καινούργιου (άρ. 149-160).

Κτιτορική επιγραφή Κοιμήσεως Θεοτόκου, στο Ἄρχοντικό Μονοφατίου (άρ. 180).

Στὸ ἐσωτερικό:

199. 1424
 200. 1432 di 26 april / fo qui Pi(erre?) Puri qu(e)r(a)n p(ou)r dolfin (sic)
 201. 1436 adi 24 / fuit hic [...]
 202. 1459 adi 4 febraio / hic fuit Ant(onio) Iumprano
 203. Mccccxiii (=1463) hic fuit Ioannus da [...]
 204. Mccccxvi (=1466) hic fuit Leonardus Pantaleo
 205. 1491 adi 26 au[gusto] 206. 1594 adi 2 ...
 207. ρχμς (=1646) [...] Μαρτην / ο Θεόφραστος / Ηλθε / το μο/ναριν [...] προ/σκομισε
 208. το εγραφα εγο Τζορτζής Χαϊρετης / ακομη - 1709
 209. 1715 Μτχαηλ [...] Κωςις
 210. 1813 / ιουλιου ι / Ιω(άννης) Χαλκιάδακης
 211. εγο π(α)πα Γερασιμος / Κηλιτζας

Διορθώσεις:

Στὸ ἐξωτερικό:

- (Curuni άρ. 222): 212. 1564 / p(rim)o (decem)br(is) καὶ τὰ ἀρχικὰ AP
 (Curuni άρ. 226): 213. 1459 adi 30 mazo / (h)ic fuit Paulo da / Grito castelan(o) / di Belveder

Στὸ ἐσωτερικό:

- (Curuni άρ. 229): 214. 1477 adi 21 / setebrio (h)ic fuit / Franzischo Q(er)in(us) q(uondam) d(omi)ni Ioani

215. 1494 di 18 mazo / s(a)c(e)r(d)o da uolpe ...

- (Curuni άρ. 236): 216. 1601 adi 19 avrile Angolo Me/gano [...]

- (Curuni άρ. 242): α) 217. MCCCCXXXI (1431) adi p(ri)mo Junio / fo qui Zian Abramo q(uon)da(m) Ma[rci]

β) 218. MCCCC35 (1435) adi 2 luio fuit hic / Donatus Haravello / co(ndam) d(omi)no Francisco

- (Curuni άρ. 243): α) 219. primo agosto 1576 καὶ μονόγραμμα με συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων Agcz (*)

β) 220. 1478 die 26 aug. / hic fuit Agustinus Leo

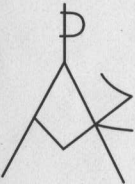
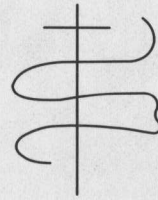
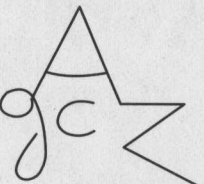
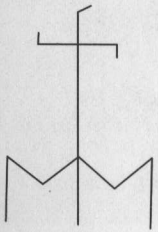
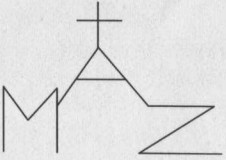
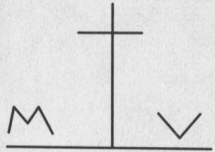
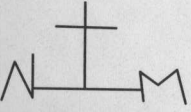
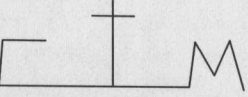
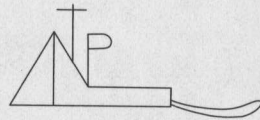
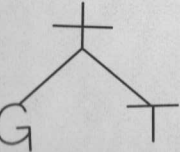
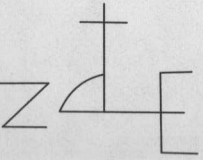

γ) 221. μνηστι κ(ύρι)ε του δου/λου σου / Γεοργιου

- (Curuni άρ. 234): 222. ἀπὸ τῆ δημοσιευμένη φωτογραφία (Ταν. II, fig. 3) διαβάζεται σαφῶς: *Ετι δεόμε(θα) υπέρ αφέσεος τ(ῶν) αμαρ(τιῶν) τοῦ δουλ(ου) [τοῦ] θ(ε)οῦ / Πέτρος ἄμα συμβί(as) κ(αι) τεκνον αυτου / αφήη (=1598) μ(ην)ι νοεμβρίο Ις-*

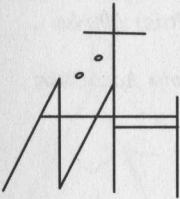

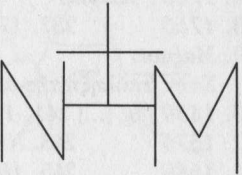
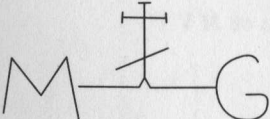
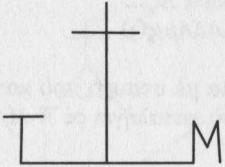

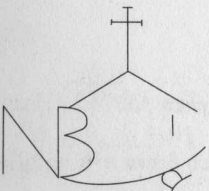
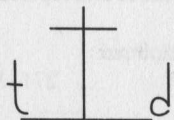
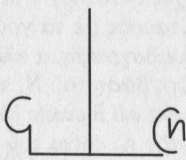

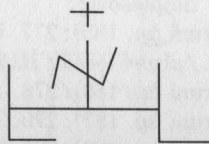
• Παναγία

Στὴ βάση τῆς ἀψίδας τοῦ N. τοίχου:

223. Μονόγραμμα με σταυρὸ καὶ ἀπὸ κάτω H ἢ A καὶ ἐκατέρωθεν ἡ χρονολογία MCCCC X (=1410) di 14 setebr(e)
 224. 1431 di 2 agosto / fuit hic Antonius de [...]
 225. 1436 ad 4 mazo / [h]ic fuit Joanus Pasqualigo
 226. 1437 ad 31 [...] / hic fuit Anzelo Granzo
 227. 1460 di 25 april / hic fuit Leonard(us) / Abramo Andreas / filius(;) Mateus(;) / Geno et filii eius / [...] Georgius
 228. 1507 ad 19 iunius / hic fuit Z(or)z(i) Gradhenigo
 229. Μονόγραμμα με σταυρὸ ποὺ καταλήγει σὲ δύο συνεχόμενα MM καὶ δεξιά XX 1525 (*)

 <p>197</p>	 <p>198</p>	 <p>219</p>
 <p>229</p>	 <p>230</p>	 <p>260</p>
 <p>261</p>	 <p>263</p>	 <p>265</p>
 <p>266</p>	 <p>272</p>	 <p>273</p>

230. Μονόγραμμα με σταυρό που καταλήγει σε MAZ και ADI/13/lug/fo 1584(*)
 231. 1661 232. 1672 233. 1675 Ηρθα / κ εγο ζαμα/τι(s) Αθίνος
 234. 1703 / Ιωάσαφ 235. 1740 ήρθα έγ(ώ) / [...]
 236. 1750 237. 1770 238. Ηρθα εγω π(α)πα / Μανουήλ Αρκολλεος
 239. Μαξιμος
 Στην απόληξη της άψίδας του Β. τοίχου:
 240. 1430 fuit [...] 241. 1476 adi 13 / setebrio hic fuit [...]
 242. 1575 243. NICOLA BALONI / 1577
 244. 1589 245. 16[...] ZUANUS GAVAP[...]
 246. 1602 247. 1614 248. 1623 249. 1626 250. 1628
 251. 1631 252. 1656 Φρατζέσκο Zen 253. ΕΓΟ ΙΟΑΝΙΣ / 1696 [...]
 254. 1777 255. ΕΓΟ ΝΙΚΟΛΑΚΙC 256. ΕΓΩ ΓΕ(ΩΡΓΙΟC)
- Στο Β. τοίχο:
 257. 1707 258. 1795 Αντόνις Ας...
 259. [H]ΡΘΑ ΕΓΩ / ΦΡΑΓΓΙΟC ΑΔΑμις(;))
 Στο Ν. τοίχο:
 260. 1627 κάτω από μονόγραμμα με σταυρό που καταλήγει σε M V (*)
 261. Μονόγραμμα με σταυρό που καταλήγει σε N M (*)
 Στην Α. τοίχο του νάρθηκα:
 262. 1620 di 4 Otobri / Viz[...]
 263. 1679 και σταυρός με τα γράμματα C, M (*) 264. 1732
 Στην Δ. τοίχο του νάρθηκα:
 265. 1497 και μονόγραμμα με σταυρό που καταλήγει στα γράμματα NP (*)
 266. 1525 και μονόγραμμα με σταυρό που καταλήγει στα γράμματα GT (*)
 267. αγκε (=1625) / + Μιχαλή Βενελα[...]
 268. Σταυρός με τα γράμματα M και Π έκατέρωθεν
 269. Ακιδιογράφημα πλοίου
 Στη βάση του Ν. τόξου του νάρθηκα:
 270. Iesus adi ii avosto hic fuit / 1495 271. hic fuit Franz(e)sco 1537(;) / Zuan
 Στην Α. τοίχο του νάρθηκα:
 272. 1625 πάνω από μονόγραμμα με σταυρό που καταλήγει στη βάση στα γράμματα ZdE (*)
 273. 1649 και από κάτω τα γράμματα M, συνδυασμός N και Π, και P (*)
 274. ζ ΑμάΤΗC / 1737 / Ηλθα
 275. Ηρθα εγο Μαν[.] ΤΣΑΧΑΚΗΓ
 276. Μονόγραμμα με σταυρό ό όποιος στη βάση καταλήγει στο συνδυασμό των γραμμάτων M και H (*)
 Διορθώσεις:
 (Curuni άρ. 185): 277. Πιθανότατα πρέπει να διαβαστεί ως έξηξ: αφκ (=1520) Μιχαλις / μ(η)νι ιουλιος Ηλθε ο π(α)πα
 (Curuni άρ. 186): 278. 1664 σουληον 10 / ΤζορτΗC Μοτζοc
 (Curuni άρ. 187): 279. Η χρονολογία είναι αγκθ (=1629) και όχι 1625
 (Curuni άρ. 188): 280. Η χρονολογία είναι 1625 και όχι 1650.

 <p>276</p>	 <p>283</p>	 <p>287</p>
 <p>290</p>	 <p>291</p>	 <p>292</p>
 <p>293</p>	 <p>294</p>	 <p>297</p>
 <p>302</p>	 <p>303</p>	 <p>304</p>

Τέλος τὸ Curuni ἄρ. 214 ποὺ φέρεται ὡς χάραγμα στὴν ἐκκλησία τοῦ Μιχαὴλ Ἀρχαγγέλου τῶν Καπετανιανῶν βρίσκεται στὴν πραγματικότητα στὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας καὶ διαβάζεται:

281. 1600 NIC(OLA)O BONN / BONies Franc(esc)o / BONies NIC(OLA)O / ZUA(NE) FrANC(esc)O

• Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος

Στὸ Β. τοῖχο:

282. MCCCC LX (=1460) πάνω σὲ χάραγμα πλοίου

283. 1509 κάτω ἀπὸ σταυρὸ ποὺ καταλήγει σὲ M C (*)

284. 1570 (δύο φορές) 285. 1583 286. 1596

287. 1605 καὶ σταυρὸς μὲ τὰ γράμματα N, M (*)

288. 1610 / PIERRO FRA -CES

289. Δύο χαράγματα ἐντελῶς δυσξύμβλητα, ποὺ φέρουν χρονολογία 1611

290. 1612 κάτω ἀπὸ σταυρὸ ποὺ καταλήγει σὲ MG (*)

291. 1614 κάτω ἀπὸ σταυρὸ μὲ τὰ γράμματα T καὶ M στὴ βάση (*)

292. 1615 κάτω ἀπὸ σταυρὸ ποὺ καταλήγει σὲ MMC (*)

293. 1616 κάτω ἀπὸ σταυρὸ μὲ NB[...] στὴ βάση (*)

294. 1619 κάτω ἀπὸ σταυρὸ μὲ τὰ γράμματα t καὶ d στὴ βάση (*)

295. 1622 / Adi [...] / GIO GRITTI / MARES/SIO

296. 1630

297. Ἀνάποδο T μὲ τὰ γράμματα G καὶ Cn στὴ βάση καὶ ἀπὸ κάτω ἡ χρονολογία 12 ottob / 1637 (*)

298. 1695

299. ANTONIUS δίπλα σὲ ἀκιδογράφημα δύο ἀλόγων.

300. ΕΓΩ ΙΩ(άννης) 301. Franco Avonus / feb 15

302. Μονόγραμμα μὲ τὰ γράμματα N καὶ R (*)

303. Μονόγραμμα μὲ τὰ γράμματα M, K, XX στὴ βάση (*)

304. Τὰ γράμματα N, L, L, κάτωθεν σταυροῦ (*)

305. Σταυρὸς μὲ τὰ γράμματα Z, TR στὴ βάση (*)

Διορθώσεις:

(Curuni ἄρ. 199): 306. [h]ic fuit Angeli/KA LA[...]

(Curuni ἄρ. 201): 307. Τὰ γράμματα στὸ μονόγραμμα εἶναι M G

(Curuni ἄρ. 202): 308. Ἡ χρονολογία εἶναι 1608 (ὄχι 1605)

(Curuni ἄρ. 206): 309. LUCA MILICCIO fuit 1605

(Curuni ἄρ. 207): 310. Michel Gavala

(Curuni ἄρ. 209): 311. Τὸ μονόγραμμα ἔχει τὰ γράμματα SST καὶ πιθανὸν R (*)

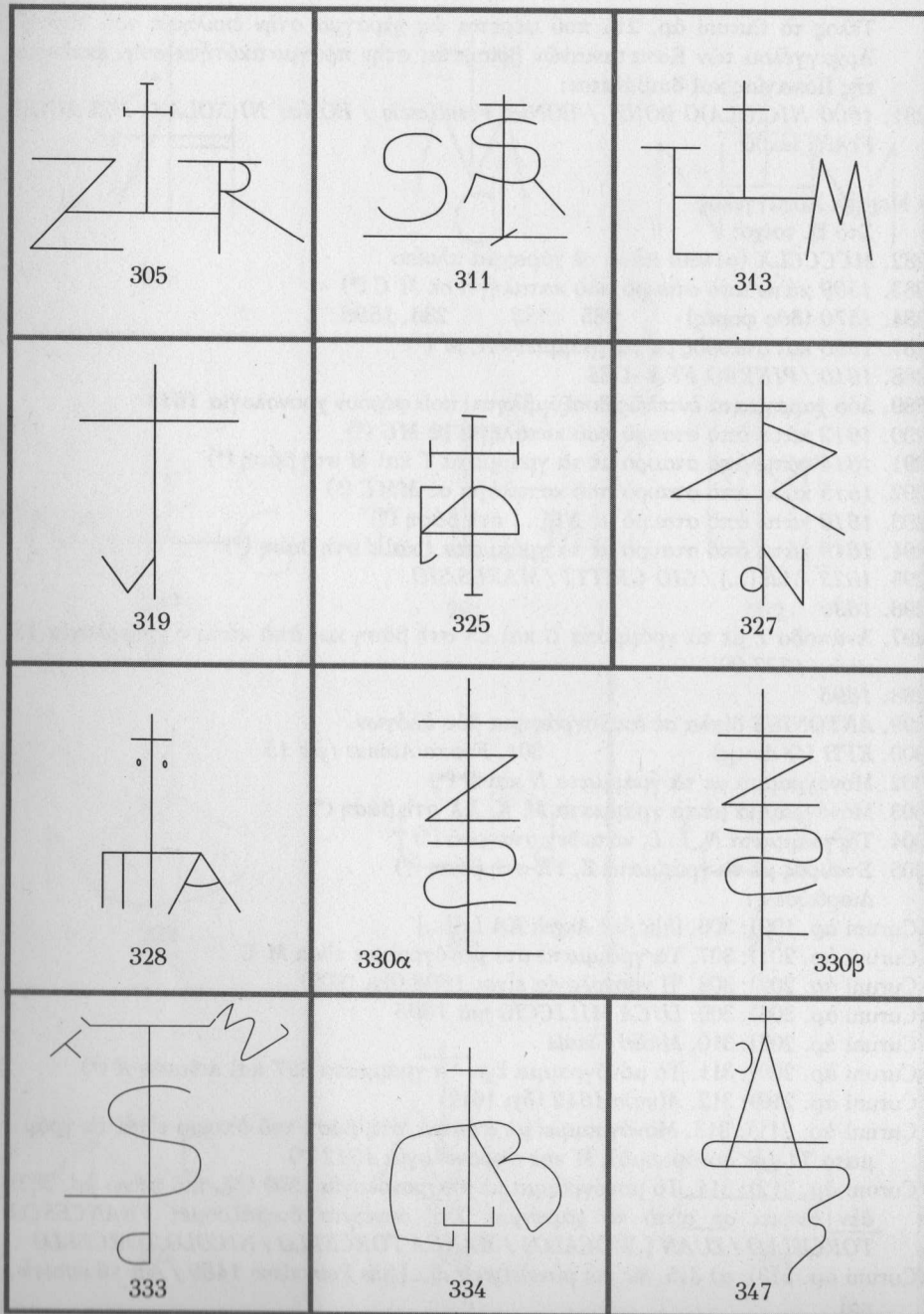
(Curuni ἄρ. 210): 312. A(nn)o 1642 (ὄχι 1612)

(Curuni ἄρ. 211): 313. Μονόγραμμα μὲ σταυρὸ, στὴ βάση τοῦ ὁποῖου εἶναι τὰ γράμματα TL (σὲ συνδυασμὸ), M καὶ ἡ χρονολογία 1612 (*)

(Curuni ἄρ. 212): 314. Τὸ μονόγραμμα μὲ τὴ χρονολογία 1509 (βλ. πρὸ πάνω ἄρ. 283) δὲν ἀνήκει σὲ αὐτὸ τὸ χάραγμα. Στὴ συνέχεια διαβάζουμε: FRANCESCO TORCELLO / ZUAN [.J]VOCALOS / MANEA TORCELLO / NICOLO TORCELLO

(Curuni ἄρ. 213): α) 315. hic fuit p(res)b(yte)r d[...]niis Potraulano 1489 / Adi 16 ottubrio, καὶ

β) 316. hic fuit p(res)b(yte)r B[...] / Scodanos [...] / adi 20 februo 1490

Έπαρχία Πεδιάδας
χ. Άβδου

• Άγιος Κωνσταντίνος⁵¹

Στό στήριγμα του τόξου στο Β. τοίχο:

317. [hic] fuit Vicentius Chavan / anno [...] 1447 di 8 magio

318. [hic] Fuit Gerardhus Bono di 1517

319. 1634 με σταυρό και τὸ γράμμα V (*)

320. pgo Colona

Στό Β. τοίχο:

321. 1477 / hic fuit erundo F[...]oci

322. 1501 (h)ic fuit Petrus [...]

323. 1509

324. NMοστο 1526

325. 1532 και μονόγραμμα με σταυρό και τὰ γράμματα C (ἢ E), A, P και T⁵² (*)

Στό στήριγμα του τόξου στο Ν. τοίχο:

326. 1497 και μονόγραμμα με σταυρό και τὰ γράμματα T, S (και α;) (*)

327. 1500(;) adi 20 april και μονόγραμμα με σταυρό και τὰ γράμματα A, Z, O και N μέσα σε ὀρθογώνιο πλαίσιο (*)

328. adi 156(?) με σταυρό που καταλήγει στα γράμματα M A (*)

329. 1623

330. Δύο παρόμοια μονογράμματα με σταυρό και τὰ γράμματα α) Z, S(;) , L και β) Z, S, F (*)

331. + NEBRATI

Στό Δ. τοίχο:

332. Η εόνιος κόλασις

Ὁ ναός εἶναι κατάγραφος με χαραγμένα αλλά και ακιδογραφήματα πλοίων, ξιφηφόρων στρατιωτῶν και ἄλλων σκηνῶν, σε τέτοιο βαθμό που ἡ ἀνάγνωση πολλῶν χαραγμάτων καθίσταται ἐξαιρετικά δύσκολη ἂν ὄχι ἀδύνατη. Συνεπῶς ἐδῶ παρουσιάζεται ἓνα μικρὸ μόνο μέρος τῶν χαραγμάτων.

• Άγιος Γεώργιος

Στό Βόρειο τοίχο:

333. 1537 ἐκατέρωθεν μονογράμματος με τὰ γράμματα T d S z (*)

334. Μονόγραμμα με σταυρό και τὰ γράμματα G B (*)

χ. Κερὰ

• Μονή Κερᾶς Καρδιώτισσας

Στό Β. τοίχο:

335. [1]438

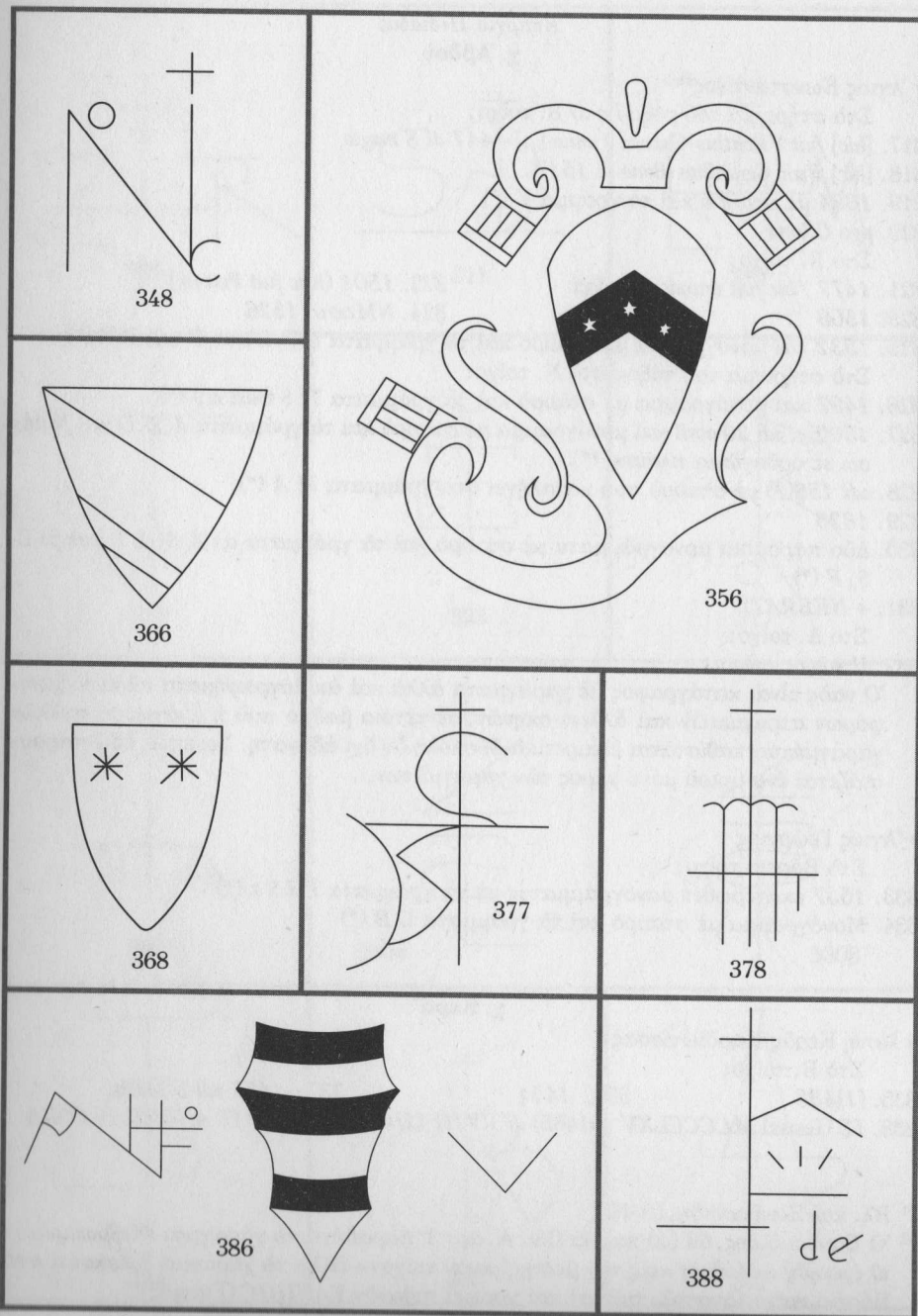
336. 1451

337. 1457 adi 5 Mazo

338. ΙΣ (Iesus) MCCCCCLXV (=1465) di XVIII LUGIO / HIC FVIT ANDREAS COZA

⁵¹ Βλ. και Ξανθουδίδη, 58-62.

⁵² Ὁ Ξανθουδίδης, 62 (α) και 65 Πίν. Α, ἄρ. 3, παραθέτει τὸ χάραγμα: Φ(εβρουαρίου;) ἰθ ἐγενήθη ὁ Μαθηὸς «εἰς τὸν μεσημβρινὸν τοῖχον» ἀλλὰ τὸ χάραγμα βρίσκεται στο Βόρειο τοίχο (ἀνατολ. τμήμα) και γράφει πιθανὸν YANHOC (Γιανιός).

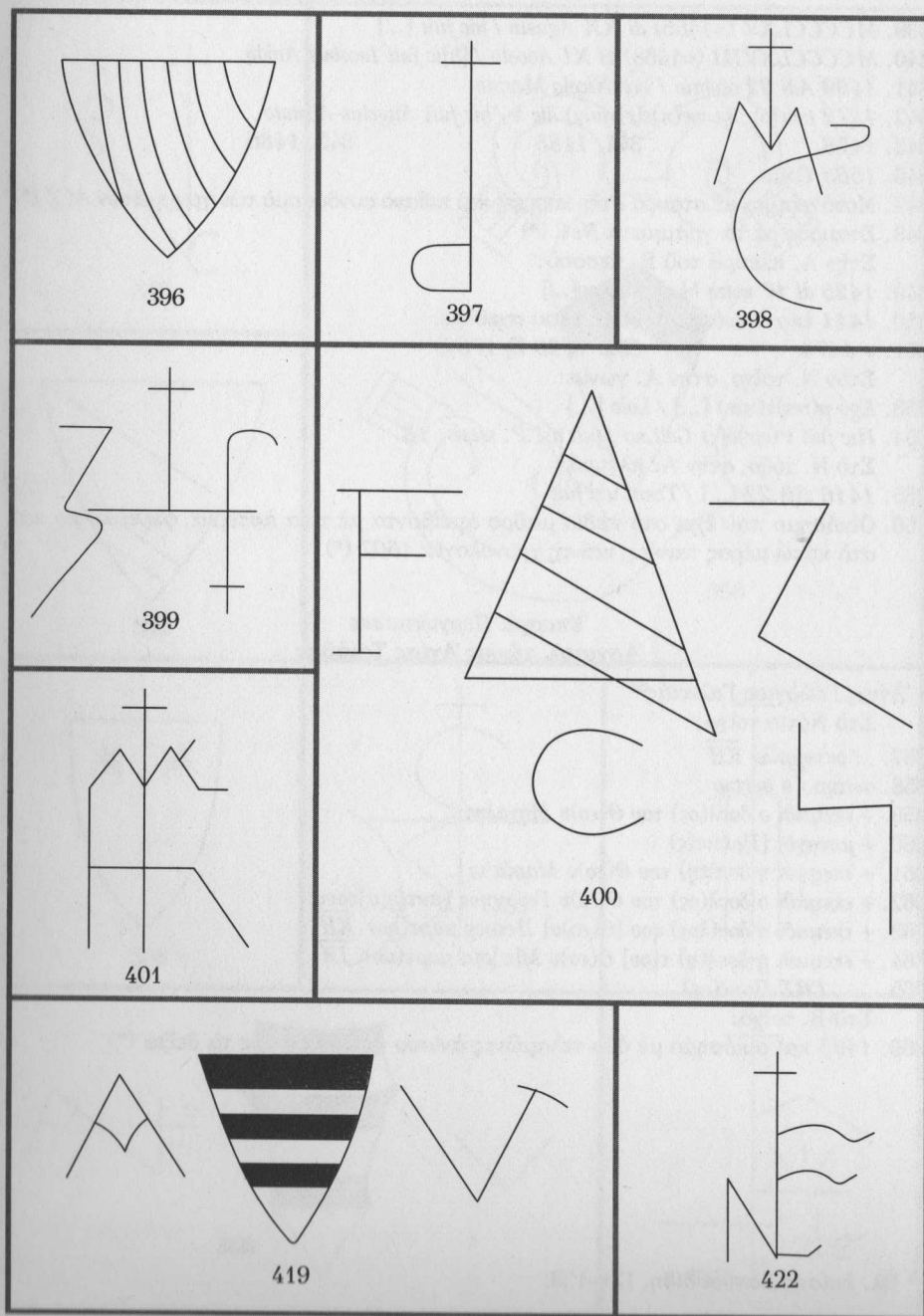

339. *MCCCCLXV (=1465) di XX Agosto / hic fuit [...]*
 340. *MCCCCLXVIII (=1468) di XI Avosto / [h]ic fuit Iacobus Avido*
 341. *1469 Adi 22 otvbrio / sior Nicolo Marino*
 342. *1472 martii[; ἦ: me(n)s(e) july] die x / hic fuit Angelus Acotato*
 343. 1476 344. 1485 345. 1486
 346. 1563 *Corto*
 347. Μονόγραμμα με σταυρό στην κορυφή και πιθανό συνδυασμό τών γραμμάτων ACZ (*)
 348. Σταυρός με τὰ γράμματα NoC (*)
 Στην Α. πλευρά του Β. πεσσού:
 349. *1425 di 17 mazo hic fuit Jacov[...]*
 350. 1441 έκατέρωθεν καρδιόσχημου σχεδίου.
 351. + 1474 352. 1720 (ἢ 1790)
 Στην Ν. τοίχο, στην Α. γωνία:
 353. *Ego p(res)b(ite)r [...] / Lolo [...]*
 354. *Hic fuit P(etr)o(:) Gall.no / fuit a.I.P. mesis. 18*
 Στο Ν. τόξο, στην Α. πλευρά:
 355. *1416 d[i] 22 [...] / Tzani ubi fuit*
 356. Οικόσημο που έχει στο πεδίο μαύρο άμείβοντα με τρία άστέρια, φέρει λοφίο και στο κάτω μέρος ταινίες, και τὴ χρονολογία 1607 (*)

Έπαρχία Πυργιώτισσας
 Αρχαιολ. χώρος Αγίας Τριάδας

- Άγιος Γεώργιος Γαλατάς⁵³
 Στο Νότιο τοίχο:
 357. ... οκτομριῶ KH
 358. σωτηρ / ο σωτηρ
 359. + *εκειμιθι ο δου(ος) του Θ(εο)υ Μιχαηλς ...*
 360. + *μοναχός [Γωάνν]ι(s)*
 361. + *εκειμιθι η δουλ(η) του Θ(εο)υ Μαρία ις ...*
 362. + *εκειμιθι ο δου(ος) του Θ(εο)υ Γεόργιος χαντζ[η]a]τους*
 363. + *εκειμιθι ο δου(λος) του [Θ(εο)υ] Πετρος μαρτ(ιω) KH*
 364. + *εκειμιθι η δουλ(η) τ[ου] Θ(εο)υ M[a]ρία μαρτ(ιω) IH*
 365. ... ΓΗΣ Παυλ(ος)
 Στο Β. τοίχο:
 366. 1495 και οικόσημο με δύο τελαμώνες άνίσου πλάτους προς τὰ δεξιά (*)

⁵³ Βλ. επίσης Ξανθουδίδη, 131-133.

χ. Βῶροι

- Άγιος Γεώργιος Κονταράς⁵⁴

Στὸ ὑπέρθυρο τῆς Δ. εἰσόδου μόλις διακρίνεται:

367. AXMϚ (:) (=1646) [...] ΠΩΣ Κ ΣΤΝΕ.. [= (... ..κόπος κ(αι) συνε(ργία)..]

ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Ἐπαρχία Βιάνου

χ. Κερατόκαμπος

- Άγιος Δημήτριος

Στὴν ἀψίδα μεταξύ νάρθηκα καὶ κυρίως ναοῦ:

368. [...] 1461 / [To;]mas Runy καὶ οἰκόσημο μὲ δύο ἀστέρια ὀριζοντίως κατὰ κορυφήν (*)

369. 15 mense Auosto 1476 / hic fuit / [...]

370. hic fuit Bonflo(;) Roman di 2 apr(ile) 1480 et Filipino Cornaro

Στὸ Β. τοῖχο:

371. 1402(;) 372. 1460 die 8 no/vebrio hic / fuit D(ome)n(i)c(us) / Mand[o]va

373. 1507

Στὸ Ν. τοῖχο:

374. AL MAP G [...] / 14 april 1606 / αχς' (=1606)

Ἐπαρχία Ἱεράπετρας

χ. Ἀνατολή

- Άγιοι Ἀπόστολοι (Κάτω Καρκάσα)

Στὸ Βόρειο τοῖχο:

375. 1458 die o[...]esimo madi / fuit hic p(res)b(yte)r Petrus Buffo

376. 1458 adi 29 mazo / hic fuit Johanes Fore(t;)

377. 1458 di 29 mazo ἑκατέρωθεν σταυροῦ μὲ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων C, Z καὶ πι-
θανὸν S, T (*)

378. 1458 adi 29 mazo ἑκατέρωθεν σταυροῦ τοῦ ὁποῖου ἡ κάθετη κεραία καταλήγει
μάλλον σὲ δύο M, κεφαλαῖο (κάτω) καὶ πεζὸ (ἐπάνω). (*Ἴδιο εἶναι τὸ ὑπ' ἀρ. 499
πιὸ κάτω) (*)

379. MCCCCLXII (=1462) adi 8 lugio / hic fuit [...]us de Florentia

380. MCCCCLXII (=1462) VIII IV IIII / HIC FUIT MARINUS / VAINUS RECTOR
ΣΙΤΙΑΕ⁵⁵

381. hic fuit Tomaso Roma di 20 mazo 1467

382. 1469 Die 13 b+b27

383. 1472 adi 8 zunio Pt[...] de ...

384. 1472 adi 7 lugio fic fuit Nicolo di Piozza (et) / hic fuit Zanaci Scruta de Zirapetra

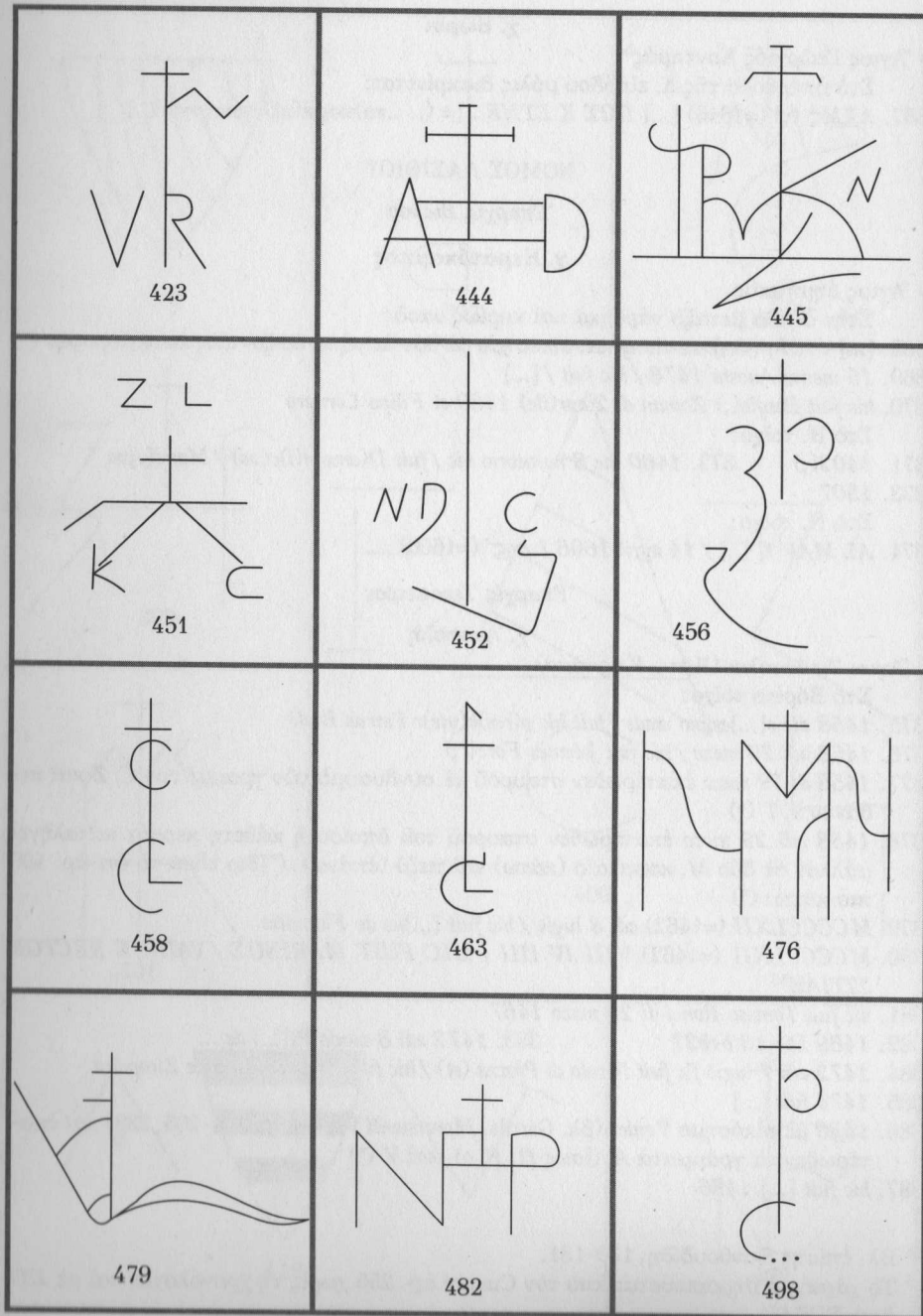
385. 1474 fuit [...]

386. 1480 μὲ οἰκόσημο Venier (βλ. Gerola, Monumenti Veneti, IV, 204-205, 238) καὶ ἑκα-
τέρωθεν τὰ γράμματα A, (ἴσως H, F, o), καὶ V (*)

387. hic fuit [...] 1486

⁵⁴ Βλ. ἐπίσης Ξανθουδίδη, 130-131.

⁵⁵ Τὸ χάραγμα δημοσιεύεται ἀπὸ τὸν Curuni ἀρ. 255 χωρὶς τὴ χρονολογία καὶ μὲ ΣΤΙ
ἀντὶ ΣΙΤΙΑΕ.

388. 1487 επάνω από σταυρόσχημο σχέδιο και τὰ γράμματα *de* (*)
 389. 1489 *adi 13 .../hic fuit Georgius Foscolo* 390. 1489 *Die XII JULII /perip ...*
 391. 1517 392. 1519 393. 1585 / *Filippo Zen castella(no) / di Zierapetra*⁵⁶
 394. 1611 (δύο φορές) 395. 1754 *εγώ Κονας/τιν(ος)*
 396. Οικόσημο με έπτά τελεμώνες προς τὰ δεξιά (*)
 397. Τὸ γράμμα *d*, ἡ κεραία τοῦ ὁποίου καταλήγει σὲ σταυρὸ (*)
 398. Μονόγραμμα με σταυρὸ και κάτω τὰ γράμματα *M, Z* (*)
 399. Μονόγραμμα με σταυρὸ και κάτω τὰ γράμματα *Z, F* (*)
 400. Σχέδιο με τὰ γράμματα *F, Z, C* και ἓνα ἀδιάγνωστο (*)
 401. Μονόγραμμα με σταυρὸ και κάτω τὰ γράμματα *A, M, T* και ἓνα ἢ δύο ἀδιάγνωστα (*)
 402. *hic fuit Odo Collona*⁵⁷ 403. *hic fuit MR*
 Στὸ Νότιο τοίχο:
 404. Ἰχνη κτιτορικής έπιγραφῆς, σχεδὸν τελείως έξίτηλης, ἴσως σὲ ὀκτὼ στίχους. Κατορθώσαμε νὰ διαβάσουμε τὰ παρακάτω:
 ANHKOΔO[μῆθη] EK B[άθρων και]
 ANIΣOPHΘH [ὁ θεῖ]
 OΣ K(AI) ΠANΣEΠTOΣ OYTOΣ
 N(AO)Σ T(O)N AΓI(O)N AΠOCTOΛ[ων ...]
 N
 EPΓ

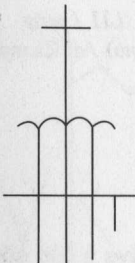
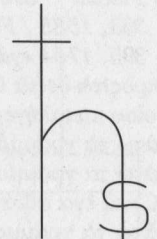

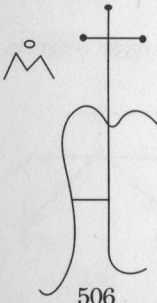

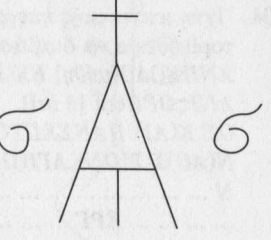
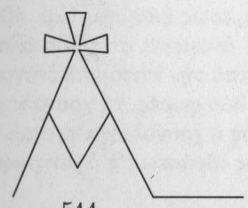
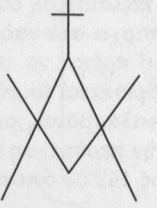
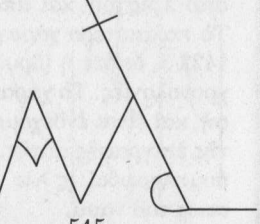
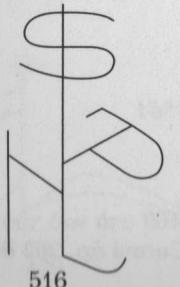
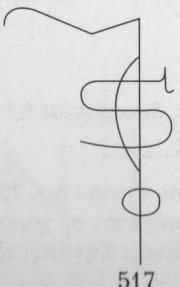
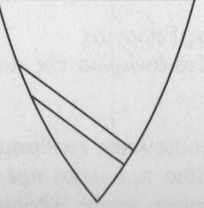
 (ς)λ ..
 Ἡ χρονολογία *ςλ...* (=6900) ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἔτος 1391/2 ἀπὸ Χριστοῦ, και ἀποτελεῖ τὴν παλαιότερη δυνατὴ χρονολογία ἱδρύσεως τοῦ ναοῦ. Τὸ παλαιότερο χάραγμα πὸν ὑπάρχει στὸ ναὸ εἶναι τὸ ἀμέσως επόμενο (ἀρ. 405), 1422/3, ὁπότε ἡ ἱδρύση τοῦ ναοῦ πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς χρονολογίες. Τὸ χάραγμα ὁμως βρίσκειται ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ τὴν κτιτορικὴ έπιγραφὴ, και εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ επαναλαμβάνει, και μάλιστα δύο φορές, τὴ χρονολογία τῆς έπιγραφῆς αὐτῆς. Σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωση ἐνδεχομένως ἡ χρονολογία πρέπει νὰ συμπληρωθεῖ: *ςλλα'*, και τὸ ἔτος 1422/3 ἀποτελεῖ τὸ ἔτος ἱδρύσεως ἢ ἀγιογραφῆσεως τοῦ ναοῦ.
 405. *ςλλα'* (6931=1422/3), δύο φορές. 406. *ζις'* (7016=1508)
 407. 1627 *NICOLO Mudhazo* 408. 1646 409. 1676
 410. 1717 411. 1795
 412. *MICHA[IL] VORGERAS*

* Ἅγιος Γεώργιος

413. Στὸ ἀνώφλιο τῆς εισόδου μόλις διακρίνεται ἡ έπιγραφὴ: 1561

⁵⁶ Δημοσιεύεται λανθασμένα ἀπὸ τὸν Curuni ἀρ. 252.

⁵⁷ Τὸ ἴδιο πρόσωπο πρέπει νὰ αναφέρεται σὲ χάραγμα τοῦ 1469 στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στοὺς Ἄδρομύλους (Λιθίνες) Σητείας, τὸ ὁποῖο ὁ Curuni ἀρ. 262 δημοσιεύει ὡς *o da colona*.

 499	 500	 504
 506	 509	 510
 511	 514	 515
 516	 517	 518

• Αφέντης Χριστός (Πάνω Καρκάσα)

Στὸ Β. τοῖχο:

414. *Adi p(ri)ma mazo 1436 hic fuit Dono [...]mas. Plos [...] sancta p(er) t(ut)to morttallia corpora dio ete[...] possa dellibe[...] de detto mos. Amen*415. 1479 *adi 28 [...] Francis(cus) ...*416. *αφμ (=1540) μνι 7 ις*

417. 1541

418. 1628 / VI

419. Οικόσημο *Venier* (βλ. πιό πάνω αρ. 386) και ἐκατέρωθεν τὰ γράμματα *A V*(*)

• Παναγία τοῦ Ἄρμου

420. Στὴν ἀνατολική θύρα νοτίου προσκτίσματος, χάραγμα: 1733

• Παναγία στὶς Δρυγιές

Στὸ ἀνώφλιο τῆς εισόδου:

421. *αφκα (=1521)*

χ. Σταυρὸς (Καπίστρι)

• Παναγία Κεραγραμμένη

Στὸ Δυτικὸ τοῖχο:

422. 1525 ἐκατέρωθεν μονογράμματος με σταυρὸ ποὺ καταλήγει στὰ γράμματα *N E* και ἀπὸ κάτω *a di 16...* (*)423. 1553 ἐκατέρωθεν μονογράμματος με σταυρὸ ποὺ καταλήγει στὰ γράμματα *V R* (*) και ἀπὸ κάτω *a di 10...* ἐκατέρωθεν σταυροῦ ποὺ καταλήγει σὲ τρίαινα.

Ἐπαρχία Μιραμπέλου

Ἅγιος Νικόλαος

• Ἅγιος Νικόλαος στὸν Ὅρμο

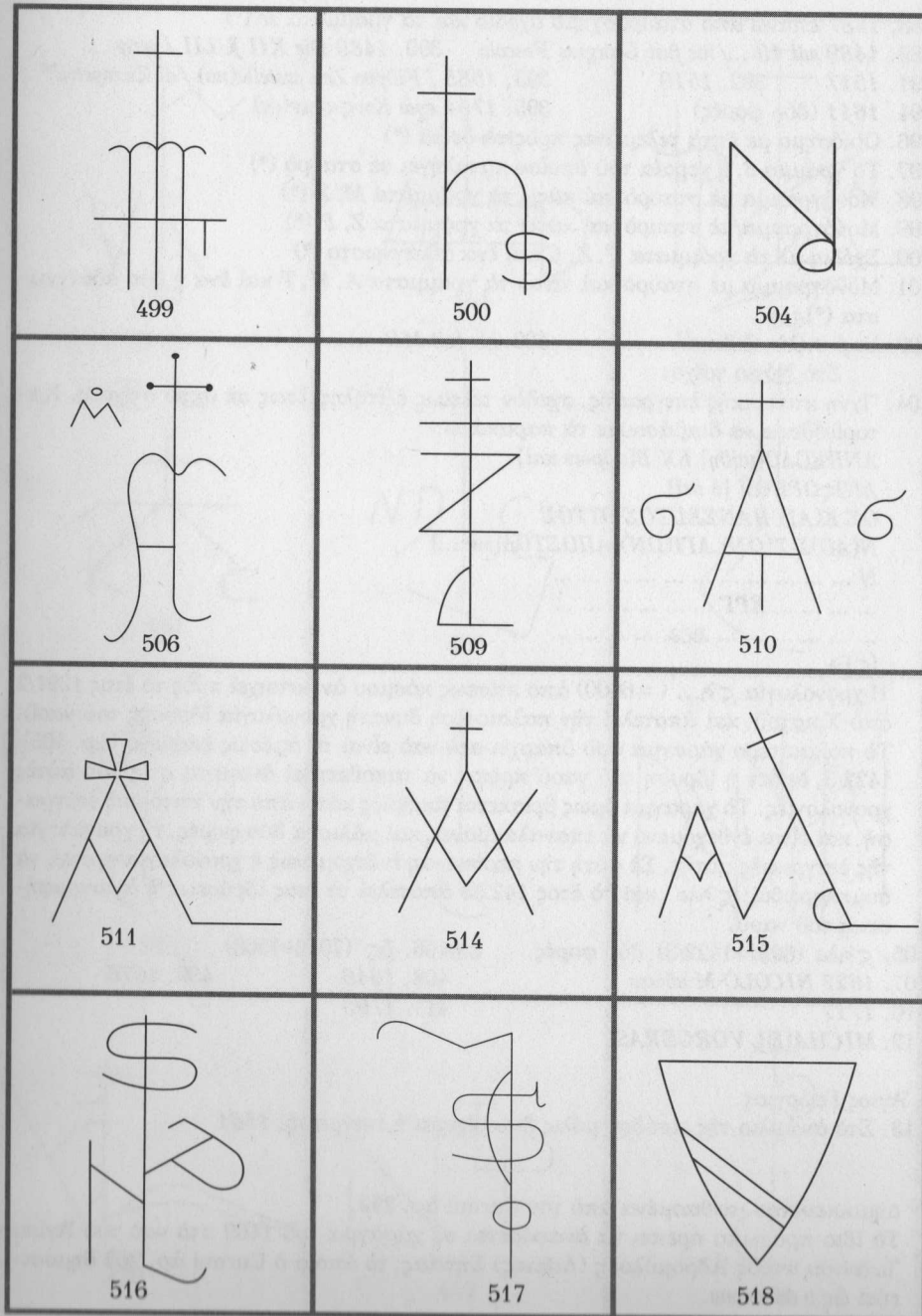
424. *...ADI 22 [...] / 1411*425. *STAVBIN [1]714*426. *[...]SAT 1719*427. *DE [1]722*428. 1731 *PB*429. 1733 / *A. FERAVD / A^d B^y*430. *C. DVRANT / 1733*431. *B. LANCE / 1736*432. 1761 / *Χατζηδημοῦ*433. *T.D. q.B*434. *I.B.*

χ. Βραχάσι

• Ἅγιος Γεώργιος Βραχασιώτης⁵⁸435. Ἐπιγραφή στὴ σωζόμενη τοιχογραφία στὸν τοῖχο τῆς καμάρας (Β. πλευρά) τοῦ κλίτους τοῦ Ἁγ. Γεωργίου: *ἘΚΗΜΗΘ[Η] Ὁ ΔΟΤΛΟC ΤΟΤ [ΘΕΟΤ...]* / *Ὁ ΒΕΝΕΡΙC ἘΤΟC ς[...]* / *ΜΑΪΘ[Τ] Γ.*

Terminus ante quem γιὰ τὴν ἐπιγραφή αὐτὴ εἶναι τὸ ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου 6999, ἧτοι 1490/91 μ.Χ.

436. Χάραγμα στὸ Β. τοῖχο: *ZAXAPHAS O KALLH/ΠΟΛΗΤΗΣ / ΝΟΒΗΡΙΟΥ (sic) 9(;) 1778⁵⁹*⁵⁸ Βλ. και Ἐλ. Πλατάκη, Παλαιές ἐκκλησίες στὸ Βραχάσι, *Ἀμάλθεια* 12 (1972) 111-117, 149-164.⁵⁹ Ὁ Πλατάκης, δ.π., 116 δὲν μπόρεσε νὰ τὸ διαβάσει σωστά.

• Αφέντης Χριστός (Πάνω Καρκάσα)

Στὸ Β. τοῖχο:

414. *Adi p(ri)ma mazo 1436 hic fuit Dono [...]mas. Plos [...] sancta p(er) t(ut)to morttallia corpora dio ete[...] possa dellibe[...] de detto mos. Amen*415. 1479 *adi 28 [...] Francis(cus) ...*416. *αφμ (=1540) μιν 7 ις*

417. 1541

418. 1628 / VI

419. Οικόσημο *Venier* (βλ. πύο πάνω αρ. 386) και ἐκατέρωθεν τὰ γράμματα *A V*(*)

• Παναγία τοῦ Ἄρμου

420. Στὴν ἀνατολικὴ θύρα νοτίου προσκίςματος, χάραγμα: 1733

• Παναγία στὶς Δρυγιές

Στὸ ἀνώφλιο τῆς εἰσόδου:

421. *αφκα (=1521)*

χ. Σταυρὸς (Καπίστρι)

• Παναγία Κεραγραμμένη

Στὸ Δυτικὸ τοῖχο:

422. 1525 ἐκατέρωθεν μονογράμματος με σταυρὸ ποὺ καταλήγει στὰ γράμματα *N E* και ἀπὸ κάτω *a di 16... (*)*423. 1553 ἐκατέρωθεν μονογράμματος με σταυρὸ ποὺ καταλήγει στὰ γράμματα *V R* (*) και ἀπὸ κάτω *a di 10... ἐκατέρωθεν σταυροῦ ποὺ καταλήγει σὲ τριαινα.*

Ἐπαρχία Μιραμπέλου

Ἅγιος Νικόλαος

• Ἅγιος Νικόλαος στὸν Ὀρμο

424. ...*ADI 22 [...] / 1411*425. *STAVBIN [1]714*

426. [...]SAT 1719

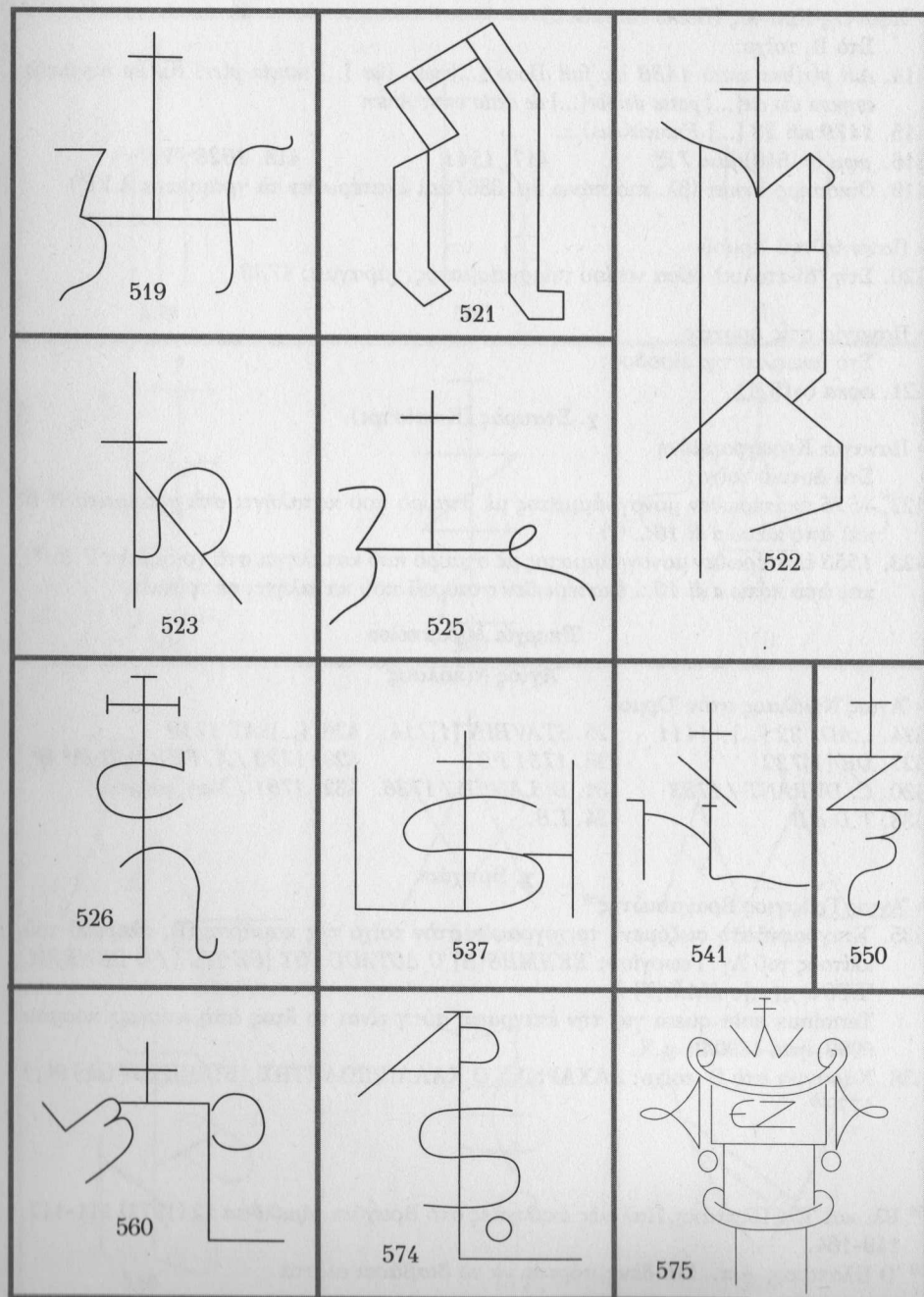
427. *DE [1]722*428. 1731 *PB*429. 1733 / *A. FERAVD / A^A B^B*430. *C. DVRANT / 1733*431. *B. LANCE / 1736*432. 1761 / *Χατζηδημου*433. *T.D.q.B*434. *I.B.*

χ. Βραχάσι

• Ἅγιος Γεώργιος Βραχασιώτης⁵⁸435. Ἐπιγραφή στὴ σωζόμενη τοιχογραφία στὸν τοῖχο τῆς καμάρας (Β. πλευρά) τοῦ κλίτους τοῦ Ἁγ. Γεωργίου: *ἘΚΗΜΗΘ[Η] Ὁ ΔΟΤΑΟC ΤΟΤ [ΘΕΟΤ...]/ Ὁ ΒΕΝΕΡΙC ἘΤΟC ς[...]/ ΜΑΙΘ[Υ] Γ.*

Terminus ante quem γιὰ τὴν ἐπιγραφή αὐτὴ εἶναι τὸ ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου 6999, ἧτοι 1490/91 μ.Χ.

436. Χάραγμα στὸ Β. τοῖχο: *ZACHARHAC O KALLH/ΠΟΛΗΤΗΣ / ΝΟΒΗΡΙΟΥ (sic) 9(;) 1778⁵⁹*⁵⁸ βλ. και Ἐλ. Πλατάκη, Παλαιὲς ἐκκλησίαι στὸ Βραχάσι, *Ἀμάλθεια* 12 (1972) 111-117, 149-164.⁵⁹ Ὁ Πλατάκης, δ.π., 116 δὲν μπόρεσε νὰ τὸ διαβάσει σωστά.

- Άγιος Πέτρος
- 437. Σταυρός έντοιχισμένος στον ανατολικό τοίχο ψηλά πάνω από την άψίδα του ιερού (έξωτερικά) με την επιγραφή *Ι(ησού)Σ - Χ(ριστό)Σ - ΝΙ - ΚΑ* και τη χρονολογία *αφλ (=1530)*
- 438. Ώρειδης έγχάρακτη πέτρα έντοιχισμένη στο Ν. τοίχο, χωρισμένη σε δύο άνισομερή όριζόντια τμήματα. Στο άνω τμήμα τρεις έγχάρακτοι σταυροί. Στο κάτω τμήμα επιγραφή σε έξι σειρές, πλήρως δυσξύμβλητη λόγω φθορών.
- 439. Τετράγωνη έγχάρακτη πέτρα έντοιχισμένη στο τύμπανο τής εισόδου, ύψους περ. 26 εκ. και πλάτους περ. 28 εκ. Έπιγραφή σε έξι σειρές:
[ΚΤΙ]ΤΟΡΟΝ / ΑΝΑ ΚΑΙ ΥΙΟΝ / ΤΙΣ Α΄ ΙΩΑ[Ν]Η Β ΚΑΘ/ΑΡΤΟΝ ΔΟΥΛΩΝ / ΜΑΝΟ[Δ]Η ΦΤΙΝΟΣ ΚΑΙ / ΝΙΚΟΛΑ[Ο]Ν ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΗ⁶⁰

χ. Καστέλι

- Άγιος Ίωάννης Πρόδρομος
- 440. Εικόνα Μεταμόρφωσης στο τέμπλο του Άγιου Ίωάννου: *ΜΝΗΣΘΗΤΙ Κ(ΤΡΙ)Ε ΤΩΝ ΔΟΥΛΩΝ ΣΟΥ, ΤΟΝ ΒΟΪΘΟΥΝΤΟΝ, ΕΝ ΤΗ ΑΓΙΑ / ΗΚΟΝΑ ΤΑΥΤΗΝ. / ΤΟΥ ΚΑΤΙΚΟΥΝΤΩΝ ΕΝ ΤΟΔΕ ΤΟ ΧΟΡΟ: / ΑΩΚ (=1820)*

χ. Κέραμος

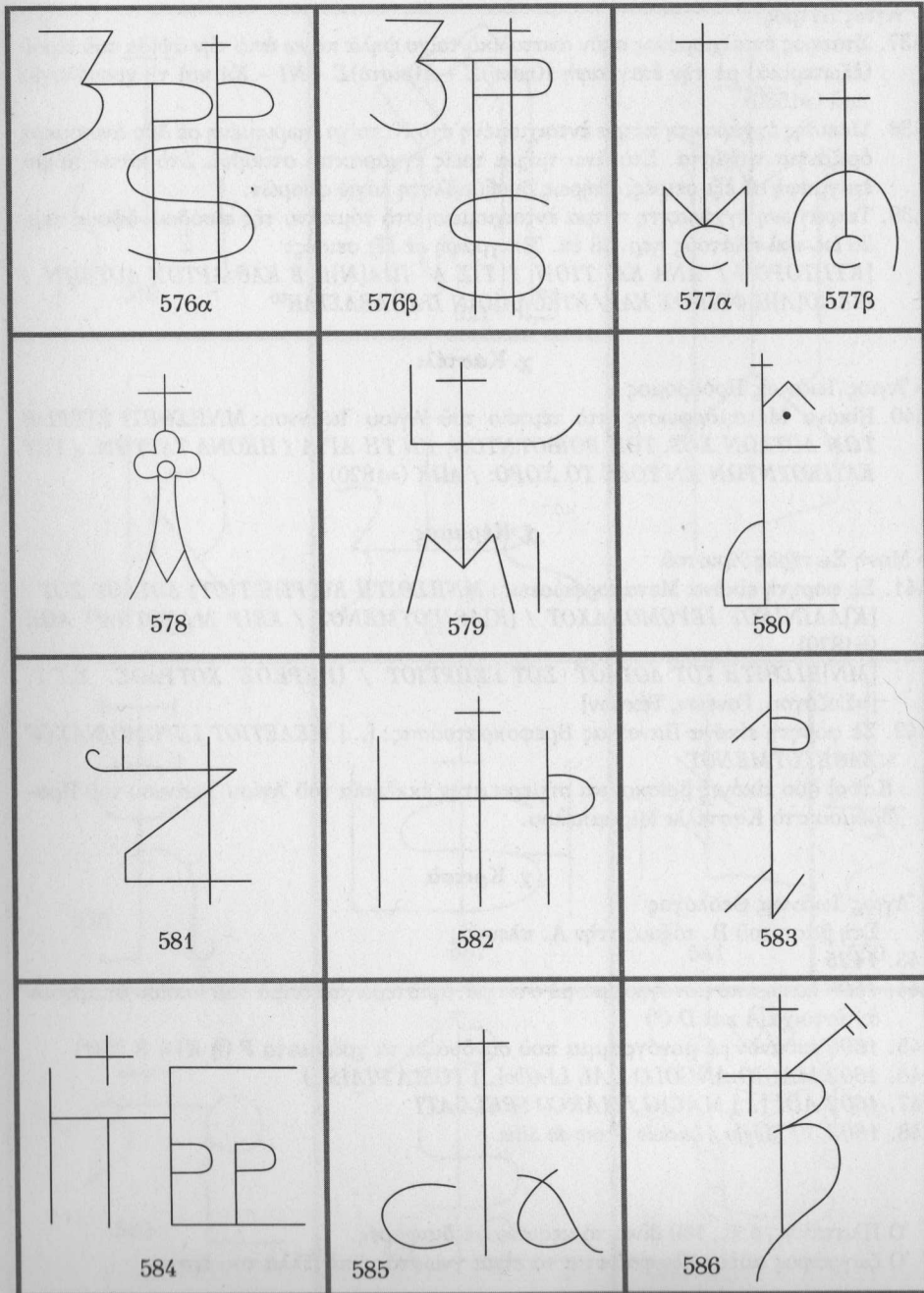
- Μονή Σωτήρος Χριστού
- 441. Σε φορητή εικόνα Μεταμορφώσεως: *ΜΝΗΣΘΙΤΗ Κ(ΤΡΙ)Ε Τ(ΟΥ) ΔΟΥΛΟΥ ΣΟΥ / [Κ]ΑΙΝΙΚΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ / [Κ]ΑΘΙΓΟΥΜΕΝΟΥ / ΧΕΙΡ ΜΑΝΟΥΗΛ⁶¹ ΑΩΚ (=1820)*
[ΜΝ]ΕΙΣΘΙΤΗ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΣΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ / [Π]ΕΡΕΟΣ ΧΟΥΡΔΟΣ. Σ.Γ.Τ. [=Συζύγου, Γονέων, Τέκνων]
- 442. Σε φορητή εικόνα Παναγίας Βρεφοκρατούσας: [...] *ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΚΑΘΗΓΟΥΜΕΝΟΥ*
Και οι δύο εικόνες βρίσκονται σήμερα στην εκκλησία του Άγιου Ίωάννου του Προδρόμου στο Καστέλλι Μιραμπέλου.

χ. Κριτσά

- Άγιος Ίωάννης Θεολόγος
- Στη βάση του Β. τόξου, στην Α. πλευρά:
- 443. 1425
- 444. 1506 κάτω από μονόγραμμα με σταυρό, άριστερα και δεξιά του όποιου υπάρχουν αντίστοιχα Α και Δ (*)
- 445. 1600 πιθανόν με μονόγραμμα που συνδυάζει τα γράμματα Ρ (ή R) η Κ Ν (*)
- 446. 1602 *MAGIO ANGOLO DAL LInIbo[.] TOMA PIAIS(;*
- 447. 1602 *ADI [...] MAGIO / MARCO SPELGATI*
- 448. 1602 30 *Magio / Luciola Coure da Sitia*

⁶⁰ Ο Πλατάκης, δ.π., 160 δίνει το κείμενο με διαφορές.

⁶¹ Ο ζωγράφος αυτός δεν φαίνεται να είναι γνωστός από άλλα του έργα.

449. [α]χδ (=1604) / Ηλθα εγό π(α)π(α)[Θε]οφανης ΑταλΗω/της προ[σ]κηνο εΝ τ(ω) Ναω / του θεολογου Ιω(άννου)
450. Μακ[α]ριος / + ο μοναχού
451. Μονόγραμμα με σταυρό και ΖΛ (έπάνω), ΚC (κάτω) (*)
452. Μονόγραμμα με σταυρό, άριστερά και δεξιά του όποιου ύπάρχουν αντίστοιχα ΝD και C (*)
453. Έπιγραφή σε εικόνα τής Παναγίας στο τέμπλο του κλίτους τής Μεταμορφώσεως: ΑΨΙΔ (=1714) ΔΕΗCIC ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ Θ(Ε)ΟΥ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΙΕΡΕΩC ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

χ. Περάμπελα

- Θεοτόκος Περαμπελίτισσα

454. Στο άριστερό βημόθυρο, όπου ή Φιλοξενία του Άβραάμ: άριστερή γωνία: ΔΕΗCΗC ΗΓΟΥΜΕ/ΝΟΥ ΚΟΚΙΝΗ / Γ.Κ. ΑΔΔ (=Γονέων και Άδελφών)
δεξιά γωνία: ΧΕΙΡ ΓΕΩΡΓΙΟΥ,⁶² ΑΨ'Ε' (=1795)

Έπαρχία Σητείας

χ. Άζάλι

- Άγιος Γεώργιος

Στο Βόρειο τοίχο:

455. 1457 [hic fuit;] / p(res)b(yte)r Petrus Buffo
456. 1468 με σταυρό που καταλήγει στα γράμματα Ζ Ρ (*)
457. + Francisco Chalof in 1475
458. 1506 hic fuit (Con)stantinus με συνδυασμό των γραμμάτων C C L (*)
459. αφλς (=1536) η η(ου)λ(ι)ου εφιτευσε ω καλο/γερος ο Καταμουτης / το α[μ]πέλι του μονασης/ριου Ιω(άννης) Κατζα/μουτι⁶³
460. filii Bonini Matej / Die 15 Genaro 158.(;)
461. 1637 capitato / ego Johanes Laricaus
462. hic fuit capitato / ego pti(;) Zorzy filiolo [...]
463. Σταυρός που καταλήγει στα γράμματα C L (*)
464. Κακή νύκτα νάχη σπ(ου) γράψει / τονομα του 465. παρακαλων
Στο Νότιο τοίχο:
466. 1415 adi 23 / avostio [...]

χ. Καλό Νερό

- Ζωοδόχος Πηγή

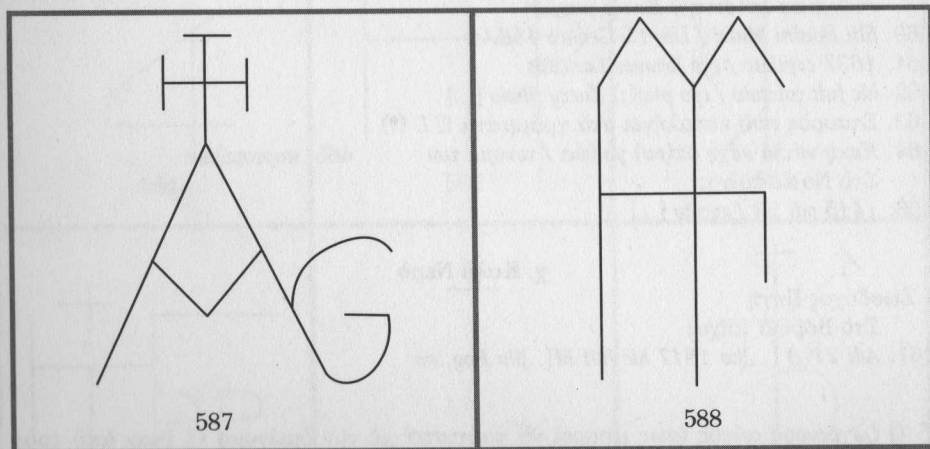
Στο Βόρειο τοίχο:

467. Adi 21(;) [...]lio 1617 hic fuit M[.]llo Fog..an

⁶² Ο ζωγράφος αυτός ίσως μπορεί να ταυτιστεί με τον ομόνυμο (ή έναν από τους ομόνυμους) που έδρασαν την ίδια εποχή: βλ. Μ. Χατζηδάκη, "Έλληνες ζωγράφοι μετά την Άλωση (1453-1839)", Άθήνα 1987, 225-226, άρ. 44, 45, 49.

⁶³ Δημοσιεύεται λανθασμένα από τον Curuni άρ. 265.

468. *Adi 21 Ioulio ... Fog / hic fuit*
 Στο Νότιο τοίχο:
 469. ςϛζ (6907=1399) 470. 1421
 471. *Pet(r)o M.TES / 1432 / feb(raio) vi / capetanus di Ve[...]*
 472. 1438 *adi 10 auost[o]* 473. *hic fuit Ioh[a]nis Bon de lo n[...]* 8 *zuno 1443*
 474. 1457 ἢ 1427 με τρεῖς σταυρούς 475. [...] *di Malta(;) 1459 adi 9 austo*
 476. 1517 καὶ μονόγραμμα με σταυρὸ καὶ τὰ γράμματα NMN (*)
 477. 1532 καὶ σχέδιο ἐν εἶδει μονογράμματος (*)
 478. [...] *adi vi Di... 1540 (ἢ 1590)*
 479. 1.68⁶⁴ *HIC FUIT LUDOVICO / FILIUS DOM(I)NO / IOANE BARBA/RICO*
 480. *Zua(n) Fr[.]oy puero (Pierro;) Zo(r)zy ho(mme;) anno 1573 zoy(n)*
 481. *Eγο + [Γιώ]ργης Τουρλυνος υρθα ςο [...] του π(α)π(α) Θε[ο]δωρου μαρτυου 30 + 1595(;)*
 482. 1599 καὶ μονόγραμμα με τὰ γράμματα N, P, P (*)
 483. *Ep̄̄pas(episcopus;) · ḡ̄. Die ... Maio 1610*
 484. *GASPARI F BoniffioR / 1624* 485. 1635
 486. αψζ (=1697) 487. 172(;)
 488. 1748 [...] / *περις[...]* / *ρος κ(αι) θεου / κ(αι) π(α)ρ(ος) / ενι(ε) [...] τ(η)ν / κ(ι)ριαν*
θεοτοκον
 489. 1773
 490. αψζ (=1796) / *MHNH NOEBPI/OY στις K[A;] / ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ(;) / Νικόλα Τρι-*
βιζάς / απο(;) ...
 491. *Jenbaso Voi[.]tis(;) / di Silia(;) 492. hic fuit dom(i)no Juban(us)*
 493. *hic fuit Nul.. 494. [.]mp Sauundinos*
 495. *ΚΑΛΟΣ ΑΘΡΟΠΟΣ / ΚΑΝΙ ΚΑΛΑ ΕΡΓΑ*

⁶⁴ Κατὰ πάσα πιθανότητα μάλλον 1568 παρά 1668.

χ. Λιθίνες

- Ἅγιοι Ἀπόστολοι στοὺς Ἄδρομύλους
 Στὸν νάρθηκα:
 496. *E(λένης) E(ύρεσις) E(βραίων) E(λεγχος)*
 497. *M ς*
 Στὸν κυρίως ναό:
 498. *Mcccc°L (=1450)* ὑπεράνω μονογράμματος με σταυρὸ καὶ τὰ γράμματα P C (ἢ S) (*)
 499. 1450 ἐκατέρωθεν μονογράμματος με σταυρὸ ποὺ καταλήγει σὲ δύο M, κεφαλαῖο
 (κάτω) καὶ πεζό (ἐπάνω) (*)
 500. *MCCCCL(;) (=1450)* κάτωθεν μονογράμματος με τὰ γράμματα h s (*)
 501. 1452 *adi 6 Avus[to] hic fuit Georgo Fogeto*
 502. *MCCCCLXIII (=1463) adi 8 avusto / ...rus*
 503. *hic fuit / Odo ...ta / 1467 marzo 1*
 504. 1470 με τὰ γράμματα N καὶ πιθανὸν ο ἢ d (*)
 505. *Mcccclxxviii (=1478) Die 10 april hic fuit Johannes Cornario(;)*
 506. *M̄ 479 (=1479)* ἐκατέρωθεν σταυροῦ με τὰ γράμματα A (ἢ f), C (*)
 507. 1490 *fuit hic Anidotto* 508. *α φ ια (=1511)*
 509. 1541 ἐκατέρωθεν διπλοῦ σταυροῦ με τὰ γράμματα Z α (*)
 510. [1]661 ἐκατέρωθεν μονογράμματος με σταυρὸ καὶ τὰ γράμματα A T (*)
 511. 1636 ἐκατέρωθεν μονογράμματος με σταυρὸ καὶ τὰ γράμματα A L (*)
 512. *hic fuit F(rancis)co Fogeto* 513. [...] *Petrus*
 514. Μονόγραμμα με τὰ γράμματα A V κάτωθεν σταυροῦ (δύο φορές) (*)
 515. Μονόγραμμα με τὰ γράμματα A M d (*)
 516. Μονόγραμμα με τὰ γράμματα S N C καὶ πιθανὸν e (*)
 517. Μονόγραμμα με τὰ γράμματα S O (*)
 518. Οἰκόσημο με τελαμώνα πρὸς τὰ δεξιὰ(*) καὶ δίπλα: *hic fuit Marc(o) Pa[?]li*
 519. Σταυρὸς ποὺ καταλήγει σὲ z f (*) καὶ ἀπὸ κάτω: *D A R Fogeto*
 520. Σταυρὸς με γράμματα *F d W A (*)*
 521. Ἀδιάνγνωστο γράμμα, πιθανὸν n ἢ R (*)
 522. Ἀδιάνγνωστο σχέδιο (*)
 523. Σταυρὸς με τὰ γράμματα A R (*)
 524. Σταυρὸς με τὰ γράμματα A T (*)
 525. Σταυρὸς με τὰ γράμματα z e (*)
 526. Σταυρὸς με τὰ γράμματα C n (ἢ h) (*)
 Διορθώσεις:
 (Curuni ἄρ. 261): Τὰ δύο χαραγμάτα ποὺ δημοσιεύονται μαζὶ πρέπει νὰ διαβαστοῦν ὡς
 ἐξῆς:
 527. 1457 *die 22 agosto fuit hic / p(res)b(y)t(e)r Petrus Buffo et p(res)b(y)t(e)r Paris(;) Amanij.*
 528. 1462 *adi 11 iulo p(res)b(y)t(e)r Petrus Buffo.*
 (Curuni ἄρ. 264): 529. 1452 *adi 29 zunio hic [fuit] Nicollaus Fogitto c(aeter)is(;) (con)spectus*

• Παναγία

Ἡ ἐκκλησία ἔχει πολὺ μεγάλο ἀριθμὸ χαραγμάτων, ἀλλὰ λόγω ἀπουσίας τοῦ ἐφη-
 μερίου μᾶς ἐπετράπη ἢ παραμονὴ σὲ αὐτὴν γιὰ ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα, κατὰ

τὸ ὁποῖο κατορθώσαμε νὰ ἀντιγράψουμε τὰ παρακάτω:

530. 1476
 531. 1561 *adi 30 avosto* ἐκατέρωθεν σταυροῦ μὲ τὰ γράμματα *N F*
 532. + *αφος* (=1576)
 533. 1585
 534. 1775 / *εξωμολόγησα / τους χοριανους / εγω ο παπα Μακάριος*
- Ἄκρωτ. Τράχηλας**
- Μονὴ Παναγίας Φανερωμένης
535. + 1452 [a]di 23... 536. [...]ggio 1461
 537. 1467 καὶ μονόγραμμα μὲ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων *L, S, b(,) , H (*)* καὶ ἀπὸ κά-
 τω *Marco Barbano adi [...] No(vem)bre*.
 538. 1467 *ZEORZI [...]* 539. 1479 *adi 17 / hic fuit [...]*
 540. 1486 541. 1489 *adi 3 mazo* καὶ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων *N, L (*)*
 542. 1497 543. 1497 *die ymon-ry [;]* 544. 1498 ...
 545. 1499 546. 1502 547. 1507
 548. *Πανορηα(;) Τζανκαρολα 1509*
 549. *hic fuit F(rancisc)o Furla Ad 6 7tebri 1511*
 550. 1513 μὲ σταυρὸ καὶ ἀπὸ κάτω κατακόρυφα δύο *Z*, ἓνα κεφαλαῖο (ἐπάνω) καὶ ἓνα
 πεζό (*)
 551. *hic fuit Zeorzio Cuardo / adi 13 april 1513*
 552. *adi 23 [A]u(r)il 1513 / hic fuit Mina Agritto*
 553. + 1514 21 [...] 554. *Vitore Damulin MCCCCCXVI (=1516) Adi 15 [...]*
 555. 1516 556. + *Hic fuit fi E / 1522 die 2 Aug[usto]*
 557. 1530 *hic fuit Ioanes Pagneli...*
 558. + 1534 *xxi No(vem)bri hic fuit impius / s(er)vus Zapantas Parthenius / can(onicu)s Scythie*
*voti solvendi gratia / pede laboratet.*⁶⁵
 559. 1536 *Πανταλεος Σκλαβος*
 560. *adi [...] marzo 1552* μὲ σταυρὸ καὶ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων *V, Z, P, L (*)*
 561. 1581 562. 1620
 563. 1655 *Τρουλις 564. ΚΟ[Nς]ΑΝΘΗΝΟΥ ΜΟΣΙΝΟΤΗ 1676*
 565. 1719 [Aυ]γουσον 14 / *ηρθαμε εγω ω Ζαχαριδς / κ(ι) ω π(α)πα Γιανις κε ω / ... Θεολο-*
γος ..με
 566. *αψξα* (=1761) *ηρθε ω Μανολακη κη [...] και ΕΛΙΠΟΥΛΟΣ*
 567. 1776 568. [...]λου εν μ(η)νη νοεμ(βρίω) 1781
 569. *Εγω ΗΡ/ΘΑ ΕΠΑ ς/ω μονας/ηρω αυγουσον 4 / 1791*
 570. + *εγω ο Γιανας Γαβ[α]λας γραφό*
 571. *Marcus Alam[a]n(o) [...] G I ο 2·4* 572. *Ματθεος μοναχός +*
 573. [M]πενος ραγιας(;))

574. Μονόγραμμα μὲ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων *A, P, S, L, O (*)*
 575. Σὲ διακοσμητικὸ πλαίσιο στηριζόμενο σὲ κολόνα τὰ γράμματα *E, Z* καὶ πάνω ἀπὸ
 τὸ πλαίσιο τὸ γράμμα *W* μὲ σταυρὸ στὴν κορυφή. Ἐκτὸς τοῦ σχεδίου δεξιά: *Polo*
 576. Δύο παρόμοια μονογράμματα, μὲ σταυρὸ καὶ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων *z, P, P,*
S ()*
 577. Δύο παρόμοια μονογράμματα, μὲ σταυρὸ καὶ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων *M, c (*)*
 578. Μονόγραμμα μὲ σταυρὸ καὶ διακοσμητικὸ γράμμα *A (*)*
 579. Μονόγραμμα μὲ σταυρὸ καὶ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων *L, M, I (*)*
 580. Μονόγραμμα μὲ σταυρὸ καὶ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων *a* (ἢ *d*) καὶ πιθανὸν *f (*)*
 581. Μονόγραμμα μὲ τὰ γράμματα *Z, I* καὶ πιθανὸν *d (*)*
 582. Μονόγραμμα μὲ σταυρὸ καὶ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων *H, P (*)*
 583. Μονόγραμμα μὲ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων *P, N (*)*
 584. Μονόγραμμα μὲ σταυρὸ καὶ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων *M, C, P, P (*)*
 585. Σταυρὸς καὶ ἐκατέρωθεν τὰ γράμματα *c, a (*)*
 586. Μονόγραμμα μὲ σταυρὸ καὶ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων *T, B* καὶ πιθανὸν *F (*)*
 587. Μονόγραμμα μὲ σταυρὸ καὶ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων *A, G (*)*
 588. Μονόγραμμα μὲ συνδυασμὸ τῶν γραμμάτων *M, H* καὶ πιθανὸν *h (*)*
- Διορθώσεις:
 (Μανούσακας, ἀρ. λθ'): 589. *αχξθ* (=1669) *μυνα [...] εγω για μια кара[.] βρεθηκα κε*
προσχινησα
 (Curuni ἀρ. 282, Μανούσακας ἀρ. μβ'): 590. *Zuane Boneverdi* (ἢ *Boneverus*) ..., ὄχι *Bonius*.

⁶⁵ Τὸ χάραγμα αὐτὸ δημοσιεύει κατὰ τὸ ἥμισυ καὶ μὲ διαταραγμένη τὴ σειρὰ τῶν λέ-
 ξεων ὁ Curuni ἀρ. 272, ἐνῶ ὁ Μανούσακας τὸ δημοσιεύει ὡς δύο ξεχωριστά, ἀρ. λβ'
 (τὸ ἀρ. 272 τοῦ Curuni) καὶ λδ' (τμήμα τοῦ ὑπολοίπου).

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Οί αριθμοί παραπέμπουν σε αύξοντα αριθμό χαραγματος

- Abramo, 185
 Abramo Leonardus, 227
 Abramo Zian f. Marci, 217
 Acotato Angelus, 342
 Agritto Mina, 552
 Agustinus Leo, 220
 Alamano Marcus, 571
 Alexandro Canius(o;), 9
 Alvise Neotero, 66
 Andreas Coza, 338
 Andreas Geno f. Matei(;), 227
 Andronicus Georgius, 167
 Angelika La..., 306
 Angelus Acotato, 342
 Angolo dal Linibo, 446
 Angolo Megano, 216
 Anidotto, 507
 Ant... Jacobi, 172
 Antonio Iumpano, 202
 Antonius, 299
 Antonius de [...], 224
 Argyro HBorus(;), 71
 Athanasius M[...]do, 152
 Avido Iacobus, 340
 Avonus Franco, 301

 Baloni Nicola, 243
 Barbano Marco, 538
 Barbarico Ioanne, 479
 Barbarico Ludovico f. Ioanne, 479
 Barbarigo Mario, 116
 Belveder, 213
 Bernardino E., 76
 Bon Iohannis, 473
 Boneverdi Zuane, 590
 Boneverus, βλ. Boneverdi
 Bonflo(;), Roman, 370
 Bonies Francesco, 281
 Bonies Nicolao, 281
 Boniffior Gaspari F., 484
 Boninus Matej, 460
 Bonius Zuane, 168

 Bonn Nicolao, 281
 Bono Gerardhus, 318
 Brescia, 170
 Brindisi, 69

 Calafati Mano, 16
 Canius(o;) Alexandro, 9
 Casimati Zuane, *ιερεός*, 87
 Chalof Francisco, 457
 Chavan Vicentius, 317
 Chavi J., 113
 Chiacomo, 126
 Collona Odo, 402
 Colona pgo(;), 320
 Constantinus, 458
 Cornario Johannes, 505
 Cornaro Filippo, 370
 Cornaro, 86
 Cortazzi Zuane, 85
 Corto, 346
 Covre Lucio da Sitia, 448
 Coza Andreas, 338
 Cuardo Zeorzio, 551

 da Grito Paulo, *καστελ. τοῦ Belveder*, 213
 dal Linibo Angolo, 446
 Damila Tomazin, 34
 Damulin Vitore, 554
 de Florentia [...]us, 379
 De Parma Iacobus, *δικαστής Συβρίτου*, 57
 Demilas Tomasinus, 2
 di Malta(;), [...], 475
 di Molino Iacobus, 3
 di Mota(;), Lorenzo, 119
 di Piozza Nicolo, 384
 Domenicus Mandova, 372
 Donatus Haravello f. Francisci, 218
 Dono [...]mas, 414
 Doria Michel, 68
 Durant C., 430

 F..goto Lorenzo, 123

- F[...]oci, 321
 Falieros Marino(;), 117
 Feraud A., 429
 Fernad[...], 6
 Filippo Cornaro, 370
 Filippo Zen, 393
 Fogeto D A R, 519
 Fogeto Francisco, 512
 Fogeto Georgo, 501
 Fogitto Nicolaus, 529
 Fore(t;) Johannes, 376
 Foscolo Georgius, 389
 Fra[...]ces Piero, 288
 Francesco Bonies, 281
 Francesco Torcello, 314
 Francesco Zuane, 281
 Francisco Fogeto, 512
 Francisco Furla, 549
 Franciscus, 414
 Franco Avonus, 301
 Francus Georgius, 163
 Franzesco, 181, 271
 Franzischo Qerinus f. Ioani, 214
 Furla Francisco, 549

 Gall.no Petro(;), 354
 Gaspari F. Boniffior, 484
 Gavala Michel, 310
 Gavap[...]Zuanus, 425
 Geno Andreas f. Matei(;), 227
 Geno Georgius f. Andrea, 227
 Georgius Andronicus, 167
 Georgius Foscolo, 389
 Georgius Francus, 163
 Georgius Geno f. Andrea, 227
 Georgo Fogeto, 501
 Gerardhus Bono, 318
 Geronimus Justodi, 120
 Giacomo Varuca, 46
 Giancalaci, 161
 Gradenigo βλ. Gradhenigo
 Gradhenigo Zorzi, 228
 Gritti Maressio, 295
 Gritti Vasq, 48

 Haravello Donatus f. Francisci, 218
 HBorus(;), Argyro, 71

 Iacobus Avido, 340
 Iacobus De Parma, *δικαστής Συβρίτου*, 57
 Iacobus di Molino, 3
 Ioannes Pagneli, 557
 Ioannis f. Leonis, 148
 Ioannis Mar[...], 155
 Ioannis Nani, 32
 Ioannis Vlachos, 36
 Ioannus da..., 203
 Iohannis Bon, 473
 Iumpano Antonio, 202

 Jacobi Ant..., 172
 Jenbaso Voi[...]tis(;), di Silia, 491
 Joanus Pasqualigo, 225
 Johanes Laricaus, 461
 Johannes Cornario, 505
 Johannes Fore(t;), 376
 Jubanus, 492
 Justodi Geronimus, 120

 La... Angelika, 306
 Lance B., 431
 Laricaus Johanes, 461
 Leo Agustinus, 220
 Leonardus Abramo, 227
 Leonardus Pantaleo, 204
 Lois Muatzo, 174
 Lolo [...], *ιερεός*, 353
 Lorenzo di Mota(;), 119
 Lorenzo F..goto, 123
 Luca Miliccio, 309
 Lucio da Covre da Sitia, 448
 Ludovico Barbarico f. Ioanne, 479

 M.tes Petro, 471
 M[...]do Athanasius, 152
 Malta(;), 475
 Mandova Domenicus, 372
 Manea Torcello, 314
 Mano Calafati, 16
 Mar[...]Ioannis, 155
 Marco Barbano, 537
 Marco Pa[?]li, 518
 Marco Spelgati, 447
 Marcus Alamano, 571
 Maressio Gritti, 295

- Marino Nicolo, 341
 Marino(;) Fáljeros, 117
 Marinus Vainus, ρέκτωρ Σητείας, 380
 Mario Barbarigo, 116
 Matej Boninus, 460
 Megano Angolo, 216
 Michail Vorgeras, 412
 Michel Doria, 68
 Michel Gavala, 310
 Miliccio Luca, 309
 Mina Agritto, 552
 Muatzo Lois, 174
 Mudazo Polo, 8
 Mudazo Zuane, 22
 Mudhazo Nicolo, 407
- Nani Ioannis, 32
 Nani L., 143
 Nebrati, 331
 Neotero Alvisse, 66
 Neotero Zuane, 49
 Nicholao, 33
 Nicola Baloni, 243
 Nicolao Bonies, 281
 Nicolao Bonn, 281
 Nicolaus Fogitto, 529
 Nicolo di Piozza, 384
 Nicolo Marino, 341
 Nicolo Mudhazo, 407
 Nicolo Torcello, 314
- Odo [...]ta, 503
 Odo Collona, 402
- Pa[?]li Marco, 518
 Pagneli Ioannes, 557
 Pantaleo Leonardus, 204
 Paolo G., 29
 Parthenius Zapantas, canonicus Σητείας, 559
 Pasqualigo Joanus, 225
 Paulo da Gritto, κασελ. τοῦ Belveder, 213
 Petro M. tes, 471
 Petro(;) Gall.no, 354
 Petrus Buffo, ιερεὺς, 375, 455, 527, 528
 Petrus, 322, 513
 Pi(erre?) Puri, 200
- Piais(;) Toma, 446
 Pierro Fra[.]ces, 288
 Polo Mudazo, 8
 Potraulano D[...], ιερεὺς, 315
 Prassto(;) , 89
 Puri Pi(erre?) , 200
- Qerinus Franzischo f. Ioani, 214
- Roma Tomaso, 381
 Roman Bonfio(;) , 370
 Runy [To;]mas, 368
- Sancto Christoforo, ἐκκλ., 181
 Sauundinos, 494
 Scluta Zanaci, 384
 Scodanos B[...], ιερεὺς, 316
 Sitia, 448
 Sivritori (=Σύβριτος), 57, 59
 Spelgati Marco, 447
 Staubin, 425
- Toma Piais(;) , 446
 Tomasinus Demilas, 2
 Tomaso Roma, 381
 Tomazin Damila, 34
 Torcello Francesco, 314
 Torcello Manea, 314
 Torcello Nicolo, 314
 Tzani [...], 355
- Vainus Marinus, ρέκτωρ Σητείας, 380
 Varogha [=Βαρούχας] Micail, 63
 Varuca Giacomo, 46
 Vicentius Chavan, 317
 Vistasii [=Βισταγή], 46
 Vitore Damulin, 554
 Vitzari [=Βυζάρι], 49
 Vlachio Ioannis, 36
 Voi[...]tis(;) Jenbaso di Silia, 491
 Vorgeras Michail, 412
- Zan Capelo, 182
 Zanaci Scluta, 384
 Zapantas Parthenius, canonicus Σητείας, 558
 Zen Filippo, 393

- Zeorzi [...], 538
 Zeorzio Cuardo, 551
 Zian Abramo f. Marci, 217
 Ziapaulo f. Michel, 183
 Zi(e)rapetra (Ίεράπετρα), 384, 393
 Zirapetra, 384
 Zorzi f. Michel, 183
 Zorzi Gradhenigo, 228
 Zorzy, 462
 Zuan [...]oavo, 18
 Zuan [.]vocalos, 314
 Zuan, 271
 Zuane Boneverdi, 590
 Zuane Bonius, 168
 Zuane Casimati, ιερεὺς, 87
 Zuane Cortazzi, 85
 Zuane Francesco, 281
 Zuane Mudazo, 22
 Zuane Neotero, 49
 Zuanus Gavap[...], 245
- [.]vocalos Zuan, 314
- Άβδού Πεδιάδος χ., 317-334
 Άγιά Άμαρίου χ., 39-42
 Άγία Γαλήνη χ., 73
 Άγία Παρασκευή Άμαρίου χ., 43-53, 72
 Άγία Τριάδα Πυργιώτισσας, 357-366
 Άγιος Άντώνιος (Βρέλι), Καινούργιου χ., 92-93
 Άγιος Νικόλαος π., 424-434
 Άγκαβανές, 1
 Άδάμης Φραγγιός, 259
 Άδρόμυλοι Σητείας, 402 (σημ.), 496-529
 Άζάλι Σητείας χ., 455-466
 Άθηναιοί Σταμάτης, 233
 Άκρωτήρι Κυδωνίας, 31
 Άλκιανός Κυδωνίας χ., 26-30
 Άλιτζανή (Άρχοντικό) Μονοφατσίου χ., 180
 Άμάρι χ., 54-62
 Άμνάτος Ρεθύμνου χ., 83
 Άνατολή Ίεράπετρας χ., 375-421
 Άννα, κτίτωρ, 439
 Άννα σύζ. Τομαδ[...], κτίτωρ, 180
 Άνδρέας, 58
- Άντώνης Άστ[...], 258
 Άπόλυχνος Καινούργιου χ., 91
 Άποσέτι (Πετροχώρι) Άμαρίου χ., 68-72
 Άρκολεός Μανουήλ, 5
 Άρκολεός Μανουήλ, ιερεὺς, 238
 Άρχοντικό (Άλιτζανή) Μονοφατσίου χ., 180
 Άστ[...] Άντώνης, 258
 Άτταλειώτης Θεοφάνης, ιερεὺς, 449
 Άχλαδάς Πρωτοπαπάς, σελ. 16 σημ. 44
- Βαρούχας Μανόλης, 54
 Βελλεριανός Άθανάσιος, ἐπίσκοπος Κυθήρων (1630-1635), 132
 Βενελα[...] Μιχάλης, 267
 Βενετία, 132
 Βενέρης, 435
 Βενί Μυλοποτάμου χ., 75
 Βιζάρι [=Vitzari], 49
 Βισταγή, 46
 Βραχάσι Μιραμπέλλου χ., 435-439
 Βρέλι (Άγιος Άντώνιος) Καινούργιου χ., 92-93
 Βώροι Πυργιώτισσας χ., 367
- Γαβαλάς Γιαννάς, 570
 Γαβριήλ μοναχός, 77
 Γαληνός Θεοδόσιος, ζωγράφος, 180
 Γεδεών Σκορδίλης, ιερομόναχος, 61, 62
 Γένα Άμαρίου χ., 63
 Γεράσιμος Κηλιτζάς, ιερεὺς, 211
 Γέργερη Καινούργιου χ., 94-115
 Γεώργιος, 78, 221, 256. Βλ. και Γιώργης Ζώρτζης
 Γεώργιος ζωγράφος, 453
 Γεώργιος ιερεὺς, 70, 102, 104
 Γεώργιος Τριβιζάς(;) , 490
 Γεώργιος Χατζηαντώνης, 362
 Γεώργιος Χοῦρδος, ιερεὺς, 441
 Γιαννάς Γαβαλάς, 570
 Γιάννης ιερεὺς, 565
 Γιώργης Τουρλινός, 481
- Έλένη, 83
 Έλένη σύζ. Ίωάννη [Ε'] Παλαιολόγου, 180
 Έλευθερνα Μυλοποτάμου χ., 76
 Έμμανουήλ Παπαδόπουλος, ιερεὺς, 453

Ζαρὸς Καινούργιου χ., 116-117
 Ζαχαρίας, 102, 565
 Ζαχαρίας Καλλιπολίτης, 436
 Ζὲν Φραντζέσκος, 252
 Ζώρτζης Πιζάνης, 191

Θεοδωράκης, 104
 Θεοδόσιος Γαληνός, ζωγράφος, 180
 Θεοφάνης Ἀτταλειώτης, ἱερέυς, 449
 Θεόδουλος, ἱερέυς, 78
 Θεόδωρος, κτίτωρ, 180
 Θεόφραστος, 207
 Θρόνος Ἀμαρίου χ., 64-65

Ἱεράπετρα, βλ. Zi(e)rapetra
 Ἰωάννης, 253, 300, 360, 439. Βλ. καὶ Γιαν-
 νᾶς, Γιάννης
 Ἰωάννης ἱερέυς, 102
 Ἰωάννης Κατ(ζ)αμούτης, μοναχός, 459
 Ἰωάννης [Ε'] Παλαιολόγος, 180
 Ἰωάννης Χαλκιαδάκης, 210
 Ἰάσαφ, 234

Καλλέργης Χαριδίημος, 145
 Καλλίνικος ἱερομόναχος, ἡγούμενος, 441
 Καλλιπολίτης Ζαχαρίας, 436
 Καλλιέρις Τζόρτζι, 43
 Καλέρις ἱερέυς, 44
 Καλὸ Νερὸ Σητείας χ., 467-495
 Καλογέρου Ἀμαρίου χ., 66-67
 Καλύβες Ἀποκορώνου χ., 1
 Καπετανιανὰ Μονοφασίου χ., 181-316
 Καπίστρι (Σταυρὸς) Ἱεράπετρας χ., 422-
 423
 Καρκάσα Κάτω βλ. Μονὴ Ἁγίων Ἀποστό-
 λων
 Καρκάσα Πάνω βλ. Μονὴ Ἀφέντη Χριστοῦ
 Καστέλι Μιραμπέλου χ., 440
 Κατ(ζ)αμούτης Ἰωάννης, μοναχός, 459
 Κερὰ Πεδιάδος χ., 335-356
 Κέραμος Μιραμπέλου χ., 441-442
 Κερατόκαμπος Βιάνου χ., 368-374
 Κηλιτζᾶς Γεράσιμος, ἱερέυς, 211
 Κοκκίνης, ἡγούμενος, 454
 Κολυμπάρι Κισάμου χ., 16-20
 Κοστάζος ..πουλος, 11
 Κριγωντῆς Φράγγος, 109

Κριτσὰ Μιραμπέλου χ., 443-453
 Κύθηρα, 132
 Κυρμουσὴ Καινούργιου χ., 128
 Κωνσταντῖνος, 395
 Κωνσταντῖνος, κτίτωρ, 180
 Κωνσταντῖνος Μοσινιώτης, 564
 Κωνσταντῖνος Σκορδίλης, ζωγράφος, 62
 Κωνσταντῖνα σύζ. Θεοδώρου, κτίτωρ, 180
 Κωστής, 209

Λαμπηνὴ Ἁγίου Βασιλείου χ., 74
 Λιθίνες Σητείας χ., 402 (σημ.), 496-534

Μάζα Ἀποκορώνου χ., 2-8
 Μάλτα(;), 475
 Μάξιμος, 239
 Μαργαρίτες Μυλοποτάμου χ., 77
 Μάρθα μοναχή, 93
 Μακάριος ἱερέυς, 534
 Μακάριος μοναχός, 450
 Μαλαχίας, 12
 Μανολάκης, 566
 Μανόλης Βαρούχας, 54
 Μανόλης Φτηνός, 439
 Μανουὴλ Ἀρκολέος, ἱερέυς, 238
 Μανουὴλ Ἀρκολέος, 5
 Μανουὴλ ζωγράφος, 441
 Μαρία, 361, 364
 Μαρία κτίτωρ, 92
 Ματθαῖος, 99
 Ματθαῖος ἱερομόναχος, 193
 Ματθαῖος μοναχός, 572
 Μελέτιος ἱερομόναχος, ἡγούμενος, 442
 Μένιες πτν., 9-15
 Μιχαήλ, 209
 Μιχάλης, 359
 Μιχάλης Βενελα[...], 267
 Μιχάλης ἱερέυς(;), 277
 Μονὴ Ἁγίου Γεωργίου (Δισκούρι), 75
 Μονὴ Ἁγίας Εἰρήνης στὸ Ρουσοσπίτι, 84
 Μονὴ Ἁγίας Τριάδας Τζαγκαρόλων, 31
 Μονὴ Ἁγίου Γεωργίου Βραχασιώτη, 435-
 436
 Μονὴ Ἁγίου Εὐθυμίου Ζαροῦ, 118-127
 Μονὴ Ἁγίου Νικολάου Ζαροῦ, 116-117
 Μονὴ Ἁγίου Παντελεήμονος Φόδελε, 178-
 179

Μονὴ Ἁγίων Ἀποστόλων (Κάτω Καρκάσα),
 375-412
 Μονὴ Ἀφέντη Χριστοῦ (Πάνω Καρκάσα),
 414-419
 Μονὴ Βωσάκου, 80-82
 Μονὴ Γωνιάς Κισάμου, 16-20
 Μονὴ Κερᾶς Καρδιώτισσας Πεδιάδος, 335-
 356
 Μονὴ Ὁδηγήτριας Καινούργιου, 132
 Μονὴ Παναγίας Φανερωμένης Τράχηλα,
 535-590
 Μονὴ Σωτῆρος Χριστοῦ στὸν Κέραμο,
 441-442
 Μονόχωρο Γαλιᾶς Καινούργιου χ., 129-131
 Μοσινιώτης Κωνσταντῖνος, 564
 Μόστο Ν., 324
 Μότζος Τζώρτζης, 278
 Μπάρμας (;) Γεράσιμος, ἡγούμενος, 177
 Μπένος ραγιάς, 573

Νικολάκης, 255
 Νικολός, 171
 Νικολός Π., 67
 Νικόλαος (1596), 19
 Νικόλαος Παπαβασίλης, 439
 Νικόλας Τριβιζᾶς, 490

Πάρδος, 194
 Παναγιώτης ἱερέυς, 107
 Πανταλέος Σκλάβος, 559
 Πανώρια (;) Τζαγκαρόλα, 548
 Παπαβασίλης Νικόλαος, 439
 Παπαδόπουλος Ἐμμανουήλ, ἱερέυς, 453
 Παῦλος, 365
 Περάμπελα Μιραμπέλου χ., 454
 Πέτρος, 222, 363
 Πετροχώρι (Ἀποσέτι) Ἀμαρίου χ., 68-72
 Πηγαϊδάκια Καινούργιου χ., 133-175
 Πιζάνης Ζώρτζης, 191
 Πλεμεινιανὰ Καντάνου χ., 32-38
 Πυργοῦ Μαλεβιζίου χ., 176-177

Ρουσοσπίτι Ρεθύμνου χ., 84

Σητεία, 380, 448
 Σκλάβος Πανταλέος, 559
 Σκορδίλης Γεδεών, ἱερομόναχος, 61, 62
 Σκορδίλης Κωνσταντῖνος, ζωγράφος, 62
 Σπάθα ἀκρωτ., 9-15
 Σταμάτης, 274
 Σταμάτης Ἀθηναῖος, 233
 Σταυρὸς (Καπίστρι) Ἱεράπετρας χ., 422-
 423
 Στέλιος, 110
 Στέφανος τοῦ Γεωργίου, 129
 Σύβριτος (Sivritori), 57, 59
 Σωτήριχος Σωτηρίχου, 169

Τ[...βίλη ἀδελφοί, κτίτορες, 180
 Τζαγκαρόλα Πανώρια (;), 548
 Τζόρτζι Καλλιέρις, 43
 Τζώρτζης Μότζος, 278
 Τζώρτζης Χαιρέτης, 208
 Τομαδ[...], κτίτωρ, 180
 Τουρλινὸς Γιώργης, 481
 Τράχηλας ἀκρωτ., 535
 Τριβιζᾶς (;) Γεώργιος, 490
 Τριβιζᾶς Νικόλας, 490
 Τρούλης, 563
 Τσαχάκης Μαν[...], 275

Φανούριος, 50
 Φόδελε Μαλεβιζίου χ., 178-179
 Φράγγος Κριγωντῆς, 109
 Φραγγιός, 110
 Φραγγιὸς Ἀδάμης, 259
 Φραντζέσκος Ζεν, 252
 Φτηνὸς Μανόλης, 439
 Φωτεινὴ, κτίτωρ, 180

Χαιρέτης Τζώρτζης, 208
 Χαλέπα Ρεθύμνου χ., 85-89
 Χαλκιαδάκης Ἰωάννης, 210
 Χατζηδήμου, 432
 Χοῦρδος Γεώργιος, ἱερέυς, 441
 Χρωμοναστήρι Ρεθύμνου χ., 90